

PRÁVA DĚTÍ NA KŘIŽOVATCE

METODICKÝ **PRŮVODCE**
PRO UČITELE ZŠ

PRÁVA DĚTÍ NA KŘIŽOVATCE

METODICKÝ PRŮVODCE
PRO UČITELE ZŠ

Obsah

O projektu	5
Dodržujeme práva dětí, chráníme tím jejich budoucnost.....	5
Příběhy dětí v kreslených filmech.....	6
Metodické poznámky	9
Cílové kompetence.....	9
Cíle učení.....	10
Didaktické tipy.....	11
Upozornění.....	12
Evička (5 let) - právo na ochranu před diskriminací	13
Téma: Právo nebýt diskriminován na základě odlišností od většinové společnosti.....	13
Jakub (6 let)	18
Téma: Právo dětí na bezpečný život v podnětném prostředí.....	18
Ivetka (6 let) – střídavá péče	23
Téma: Právo upřednostnit zájem dítěte.....	23
Petr (10 let)	26
Téma: Právo dětí na kontakt s biologickou rodinou, pokud nemohou vyrůstat ve vlastní rodině.....	26
Lucka (8 let)	30
Téma: Právo na společný život v rodině versus domácí násilí.....	30
Jirka (10 let)	34
Téma: Právo na vzdělání.....	34
Tomáš (12 let)	38
Téma: Právo zapojit se do rozhodování o vlastní budoucnosti.....	38
Pavel (10 let) – šikana očima oběti/Radim (13 let) – šikana očima agresora	41
Téma: Právo na řádnou výchovu.....	41
Kevin (16 let)	45
Téma: Právo na ochranu soukromí, cti a pověsti, právo na rozhodování o vlastní budoucnosti.....	45
Eliška (16 let)	48
Téma: Bezpečné chování na internetu, právo na soukromí, práva a povinnosti.....	48

O projektu

Nezisková organizace DOMUS – Centrum pro rodinu, z. s., se sídlem v Plzni realizuje od 1. 1. 2015 do 30. 3. 2017 projekt nazvaný *Hlasy dětí – a co s tím uděláme?* s cílem zvýšit povědomí o právech dětí mezi veřejností v České republice a vybranými skupinami aktérů této problematiky, konkrétně mezi dětmi, rodiči, učiteli a sociálními pracovníky. Projekt je financován z prostředků Malého grantového schématu programu CZ 04 Ohrožené děti a mládež v rámci Finančních mechanismů Evropského hospodářského prostoru 2009–2014 pod reg. č. MGS/B3/2014. Zaměřil se na velmi diskutované a často problematicky vnímané oblasti práv dětí:

- na boj proti diskriminaci, například na základě odlišné etnické příslušnosti;
- na nutnost pečlivě zjišťovat a citlivě prosazovat zájem dítěte;
- na potřebu zajistit právo dítěte, aby vyrůstalo v rodině;
- na právo vyrůstat společně s oběma rodiči například v rámci porozvodové péče;
- na právo zůstat v kontaktu s původní rodinou, pokud v ní dítě nemůže vyrůstat;
- na právo, aby dětem byly poskytovány včas a přiměřeně informace, které se jich týkají, a aby bylo dítě přiměřeně a ohleduplně zapojeno do rozhodovacích procesů, které se ho týkají;
- na právo na ochranu soukromí, cti a pověsti dítěte;
- na právo na vzdělání;
- na právo na ochranu před násilím (konkrétně šikanou).

V centru zájmu jsou tedy práva, s jejichž uplatňováním či neuplatňováním se sociální pracovníci neziskové organizace DOMUS – Centrum pro rodinu setkávají nejvíce.

Dodržíme práva dětí, chráníme tím jejich budoucnost

Jaký je postoj veřejnosti k právům dětí v České republice? Zkušenosti z praxe a průzkumy diskusí na sociálních sítích k významným kauzám, které se týkají života a bezpečí dětí, ukazují, že veřejnost má sice povědomí o právech dětí, ale zaujímá k nim někdy zkreslený nebo negativní postoj. Z práv dětí se stal strašák nejen pro rodiče a učitele, ale i pro profese, jakými jsou sociální pracovníci, soudci, lékaři a další. Strach a obavy mohou pramenit z případů, kdy je média obvinila, že něco zanedbali ve vztahu k dítětem. Zástupci těchto profesí se obvykle brání tím, že jim určité skutečnosti nebyly známy nebo že konali pouze v duchu toho, co jim přikazují jejich profesní závazky a povinnosti vyplývající ze zákona. To vede k tomu, že veřejnost nabývá dojmu, že práva dětí prostřednictvím státu nejsou dostatečně hájena.

Cílem této metodické příručky je naučit sociální pracovníky:

- činit takové kroky, které jsou v souladu s Úmluvou o právech dítěte;
- činit a umět obhájit kroky, které adekvátně reagují na životní situaci dítěte;

- činit opatření, která na sebe logicky navazují;
- vysvětlovat opatření všem zúčastněným a zajistit, aby byla všem srozumitelná;
- činit opatření V NEJLEPŠÍM ZÁJMU DÍTĚTE.

Projekt *Hlasy dětí – a co s tím uděláme?* si proto klade za cíl **znovu vrátit dítě do centra pozornosti a prostřednictvím konkrétních příběhů dětí zvyšovat vnímavost vůči jejich potřebám a zároveň rozumět zásadě, že je třeba hájit nejlepší zájem dítěte a konat v jeho duchu.**

Druhým okruhem problémů, který se týká uplatňování práv dětí a na který se projekt zaměřil, je stav, že **děti bývají často vnímány jako pasivní příjemci svých práv.** Opět je to zaviněno malou zkušeností s komunikací s dětmi, zvykem hájit především práva dospělých, tlakem rodičů a různých institucí, ale i širokým spektrem problematiky, která vyžaduje multidisciplinární přístup. **Práva dětí by nikdy neměla být uplatňována mechanicky, ale vždy individuálně, přiměřeně věku a možnostem vnímání dítěte, ale také tak, aby v dětech nevyvolávala obavy či pocit viny za dané rozhodnutí.**

Hlavní náplní projektu *Hlasy dětí – a co s tím uděláme?* je připravit mediální kampaň s využitím sociálních sítí směřující k tomu, aby veřejnost získala více informací k této problematice a začala ji vnímat více skrze pohled dětí. Záměrem kampaně je vytvářet hlubší porozumění potřebám a zájmům dětí, proto se hlavním komunikačním obsahem stalo sdělení, že pokud budeme dodržovat práva dětí, chráníme tím jejich budoucnost.

Příběhy dětí v kreslených filmech

Pro realizaci mediální kampaně bylo vytvořeno jedenáct krátkých kreslených filmů, které vznikly na základě skutečných příběhů a do jejichž přípravy se výtvarně zapojily i děti. Cílem projektu nebylo vytvořit recepty, jak řešit vybrané situace, hlavním smyslem bylo vyvolat zájem o danou problematiku, zaujmout k ní postoj a motivovat veřejnost k tomu, aby se dokázala dívat na popsané problémy i očima dětí. Příběhy nejsou černobílým viděním světa, ale ztvárňují reálné životní osudy dětí v jejich složitosti, nabízejí možnost nahlížet na situace z různých pohledů, především očima dítěte, očima rodiče, očima sociálního pracovníka.

Některé příběhy ukazují, co se podařilo, tj. jde o příklady dobré praxe – i když všude tam, kde selhává vlastní rodinná péče, si děti vždy ponesou do života nějaké dílčí trauma.

Petr (10 let) má štěstí, že najde vhodnou pěstounskou rodinu, u které může vyrůstat, protože jeho vlastní matka pro něj nedokázala vytvořit bezpečný domov. Příběh ale naznačuje, že se Petr jednou bude muset vyrovnávat s pocitem provinění, pro kterou rodinu se rozhodne, a s výčitkami, protože ho matka obvinila, že za jejich odloučení nese vinu on. Snad se ale jejich vztah postupně urovná a Petr pochopí, proč se o něj matka nedokázala lépe postarat.

Jakub (6 let) vyrůstá s matkou, která trpí schizofrenií, bez povšimnutí sociálních služeb a orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Matka v jednom záchvatu podpálí domek, v němž bydlí. Hasiči požár uhasí a Jakub se dostane do dětského domova. Všeho se bojí, není zvyklý na kontakt s lidmi. Neví, jestli se s matkou ještě někdy uvidí. I pro něj se najde pěstounská rodina. Příběh ukazuje, že systém péče o ohrožené děti

má svá slepá místa: sociálně vyloučené lokality, ale i matky samoživitelky trpící psychickými obtížemi.

Tomáš (12 let) má dilema. Vyrůstá u babičky, protože se o něj jeho vlastní matka nedokáže řádně postarat. Ta však zničehonic přijde s nápadem, že se o Tomáše začne starat sama. Tomáš ví, že by babička nesla těžce, kdyby odešel. Byl by nejraději, kdyby všechno zůstalo při starém. Tlak obtížného rozhodnutí neunes a plánuje útěk, aby se vyhnul jednání na orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Naštěstí potká kurátorku z nízkoprahového centra, která mu poradí, jak situaci vyřešit. Tomáš sice dostal právo, aby rozhodoval o vlastní budoucnosti, ale nikdo mu jeho rozhodnutí nedokázal usnadnit. Na to, aby si své rozhodnutí obhájil a necítil se provinile, je příliš mladý a nezkušený.

Jiné příběhy naznačují, že neřešení ochrany práv dětí může vést až ke smutným koncům. Občas mají pečující osoby svérázné představy o výchově, ignorují doporučení odborníků a domnívají se, že své principy prosadí za každou cenu.

Kevin (16 let) přišel nejdřív o oba rodiče při autonehodě, pak i o dědu a nakonec se ho ujala bezdětná teta, která neměla pro výchovu dospívajícího chlapce žádné předpoklady. Proč to nakonec muselo dojít tak daleko, že si Kevin sáhl na život?

Příběh Evičky (5 let) ukazuje na lhostejnost většinové společnosti vůči etnickým menšinám či dalším osobám, které jsou „nějak jiné“. Doslova od narození se ocitáme pod vlivem nejrůznějších předsudků a stereotypů. Jak to nakonec ovlivní vzájemné vztahy majoritní společnosti s etnicky odlišnými skupinami? Příliš brzy se i v dětech vytváří nedůvěra, protože jim realita ukazuje, že je s nimi zacházeno nerovnoprávně.

Příběh Lucky (8 let) a jejího brášky ukazuje, že právo dětí na společný život v rodině nemusí vždy přinášet klid a spokojenost, pokud jsou vztahy mezi rodiči narušené do té míry, že se hádky, křik a výčitky stávají každodenní realitou. V některých případech je pro děti nejlepší, když k rozchodu rodičů dojde dřív, než napadání a ponižování přejde v atmosféru strachu a otevřené domácí násilí. Dospělí by se při rozhodování měli ohlížet především na zájmy svých dětí. Pokud to nedokážou sami, roli ochránců dětí přebírají instituce: oddělení sociálně-právní ochrany a soudy. Pocit křivdy a vztek jsou nejhroššími spojenci, v boji proti partnerovi se děti stávají „zbraněmi nejtěžšího kalibru“. A zástupci institucí někdy neumějí s „hlasem dětí“ pracovat.

Jirkovi (11 let) to ve škole nejde, je pomalejší než ostatní žáci a školou těsně proplová, protože otec problémy vždy uhladí. Potřeboval by podporu při zvládnání učiva, ale tu nedostane ani doma, ani ve škole. Rodina nežije společně – otec má na Jirku vysoké nároky, které syn nezvládá, a matka otce slepě podporuje v jeho ambicích. Jirku také mrzí, že není oblíbený mezi spolužáky, a tak si je kupuje sladkostmi. Rád by zažil úspěch a obdiv, ale ten nepřichází, tak na sebe začne upozorňovat nevhodným způsobem. Příběh naznačuje, že za selháváním dítěte zpravidla stojí nestabilní nebo nevhodné rodinné prostředí, neadekvátní ambice rodičů, nepřiměřené nároky školní výuky, nespolupráce školy s rodinou a to, že pedagogové nedokážou integrovat do třídy dítě se specifickými potřebami učení. Příběh vznikl v roce 2014, z pohledu současné školské politiky by Jirka neodešel do praktické školy, ale velmi pravděpodobně by buď zůstal ve stejné škole a jeho chování by se zhoršovalo, nebo by odešel do jiné základní školy, kde by záleželo na přístupu pedagogů, zda by dokázali vytvořit takové podmínky, v nichž by Jirka našel sebedůvěru a začal prospívat.

Příběh Ivetky (6 let) prezentuje očima dítěte intenzivně vnímané změny v rodinné konstelaci po rozpadu rodiny, kdy se oba rodiče byli schopni dohodnout na střídavé péči. Rozpad vztahu rodičů a změny spojené se střídáním pobytu u matky a otce spolu

se střídáním školních prostředí, odlišnosti v obsahu a tempu výuky, střídání kamarádů a plánů na volný čas nese lvetka velmi těžce, ale statečně. Nechce nikoho zklamat, nikomu působit potíže, následkem psychického a fyzického přetížení však zkolažuje, což přivede rodiče ke změně péče. Cílem příběhu je upozornit rodiče na rizika, která jsou se střídavou péčí spojená, ne odsoudit střídavou péči jako nevhodnou.

Poslední dva příběhy jsou propojené. Jde o šikanu pohledem oběti (**Pavel, 10 let**) a pohledem agresora (**Radim, 13 let**). Obě postavy spojuje selhávající rodinné zázemí. Pavel se dostane po odchodu otce z rodiny k babičce, aby nepřekážel novému partnerovi své matky. Na Radima nemá nikdo čas, otec jezdí s kamionem a domů jezdí jen pro čisté prádlo. Matka na Radimovu výchovu nestačí, proto se Radim nenaučil respektovat hranice a druhé. S dalšími parťáky si udělají z Pavla obětního beránka, aby zahnali nudu. Pavel zoufale hledá kamarády v novém prostředí, které je mu cizí a o které nestál. Za nové kamarády je připravený zaplatit. Cílem příběhu je poukázat na sociální a psychologické kořeny šikany.

Všechny příběhy jsou umístěny na kanálu Práva dětí na křižovatce na www.youtube.com. Za dobu trvání projektu dosáhly příběhy téměř 200 000 zhlédnutí a dočkaly se četných ohlasů v podobě komentářů a reakcí na anketní otázky. Další zpětnou vazbu lze najít na webových stránkách projektu www.hlasydeti.cz spolu s odkazem na ukázkové hodiny, které probíhaly na základních školách, a sestřih těch nejzajímavějších momentů.

Veřejnost má možnost kreslené filmy zhlédnout i mimo YouTube. Byly uvedeny jako předfilmy filmového festivalu pro děti a mládež JUNIORFEST 2015, 2016, v současnosti je mohou vidět cestující ve vlacích RegioJet. Příběhy se staly součástí mobilních herních aplikací určených pro děti a mládež, které jsou ke stažení na GooglePlay. Diváci a uživatelé doufají, že tvůrčí tým připraví v budoucnosti další zajímavé příběhy s aktuální tematikou.

Metodické poznámky

Cílové kompetence

K tematice práv dětí je na internetu k dispozici mnoho informací a zpracovaných powerpointových prezentací, které učitelé využívají při výuce především v rámci předmětu občanská nauka a společenskovední základ, respektive ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost podle RVP. Slabina výuky, která se zaměřuje pouze na faktografické pojetí, je nasnadě. Žáci si osvojují pouze poznatky, přestože hlavním cílem vzdělávání je osvojování si klíčových kompetencí, které chápeme jako „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti“. K formování kompetencí je proto nutné aktivní zapojení žáků, čímž se zvyšuje i efektivita vyučovacího procesu a jeho přímý dopad na vnímání žáků a formování jejich postojů.

Na základě práce s tímto metodickým průvodcem a didaktickými pomůckami ve formě krátkých videí, pracovních listů, popřípadě omalovánek mohou učitelé formovat klíčové kompetence v celém jejich rozsahu téměř ve všech průřezových tématech (osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, multikulturní výchova, mediální výchova). Například u **občanské kompetence** bude žák po absolvování vybraného bloku témat schopen:

- pochopit jednání a chování druhých lidí, rozpoznat jejich postoje a motivaci;
- vcítit se do situací ostatních lidí, odmítat vědomě ponižování a fyzické i psychické násilí;
- osvojovat si porozumění a ztotožnění se s hodnotami, jako je význam rodiny a rodinných vztahů, podpora a pomoc, soudržnost, vzájemná důvěra a empatie, respektování práv ostatních;
- chápat základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské a rodinné normy;
- rozhodovat se zodpovědně podle dané situace i v krizových situacích;
- aktivně hájit svá práva při vědomí odpovědnosti k ostatním;
- naučit se respektovat práva dětí bez rozdílu.

Při rozboru videí a v rámci didaktických aktivit je také možné rozvíjet další kompetence, kompetenci k řešení problémů, kompetenci komunikativní, sociální a osobní (existenciální), jak k tomu vybízejí připravené pracovní listy.

Aby si žáci osvojovali příslušné dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty ve vztahu k právům dětí, k tomu je nutné použít jiné didaktické přístupy než frontální výuku. **Nejúčinnější forma učení je ta, která zapojí vlastní iniciativu žáků a práci s vlastními emocemi a zkušenostmi.** Jedině tak můžeme formovat žádoucí postoje u dětí a mládeže. A příběh je odpradávná nástroj k předávání postojů a zkušeností. Vedme tedy žáky k tomu, aby o tématech uvažovali aktivně a samostatně, tj. aby se učili zaujímat stanovisko a kriticky myslet.

Cíle učení

Abychom učitelům usnadnili přípravu práce s videi, vytvořili jsme ke každému příběhu návrh plánu hodiny, který se opírá o cíle učení definované podle **Bloomovy taxonomie** (ve znění jejích pozdějších variant pracujících s afektivní složkou učení). Pro její přehledné využití nabízíme **didaktickou techniku tzv. kostky**, pojmenovanou podle šesti stěn, tj. podle šesti stupňovitě uspořádaných cílů učení.

V první fázi hodiny, tj. před promítnutím kresleného filmu, jsou cíle učení formulovány jako následující úkoly:

1. **Popis tématu:** Odpovídej na konkrétní otázky, co o daném tématu víš a co o něm říkají jiní lidé. Popisuj své pocity.
2. **Porovnání:** Vyměňuj si názory se spolužáky a porovnej svůj postoj k otázce s postojem svých spolužáků, rodičů apod. Porovnej své pocity s pocity ostatních.
3. **Asociace:** Uvědom si, co se ti vybaví, když se řekne... Uvědom si svoje pocity, když se řekne...

Po promítnutí kresleného filmu následuje:

4. **Analýza:** Pokládej otázky k příběhu, hodnot' jednání a chování postav příběhu.
5. **Aplikace:** Jak by ses na jejich místě zachoval ty? Sehraj roli... Jak by ses cítil ty v takové situaci? Už jsi někdy takovou situaci zažil? (Pozn.: Vhodné jen u některých příběhů!)
6. **Argumentace/implikace:** Jak se budou osudy postav příběhu vyvíjet dál? Vysvětli proč.

Pro všechny stupně cílů učení jsou připraveny sady otázek a možných odpovědí. Učitelé nemusejí využít všechny otázky a úkoly, rovněž záleží na věku žáků a na jejich mentální a sociální vyspělosti. Otázky slouží k tomu, aby žáci ve skupinách diskutovali o svých názorech na vývoj příběhu, o důvodech, které vedly postavy k tomu, aby se chovaly tak, jak se chovaly, aby se učili hodnotit chování postav, rozumět jejich motivaci, nacházet možnosti, kterými by se dalo eskalaci problému zabránit, a aby rozvíjeli možné varianty vývoje událostí.

K ověření různosti přístupů k dětem konkrétních věkových skupin jsme vybrali jednak děti v běžných základních školách (16 tříd) ve věkovém rozmezí 11 až 15 let, děti s hraničním intelektem a přidrženy SPU v základní škole praktické (4 třídy).

Didaktické tipy

1. Nikdy nepromítejte videa bez úvodní evokace. Žáci potřebují znát téma a připravit se na něj.
2. Neformulujte cíl hodiny například jako: *Dneska si povíme něco právech dětí, například o právuna vzdělání.*
3. Buďte konkrétní: *Dneska vám promítnu příběh o Jirkovi. Jirkovi je 10 roků a trápí ho, že mu to ve škole nejde, že nemá opravdické kamarády a že to u nich doma neklape. Jednou mu dojde trpělivost. Co myslíte, že by mohl udělat?*
4. Doporučujeme, aby skupiny pro práci v hodině netvořili víc než tři žáci.
5. Dejte žákům čas (cca 2–3 minuty), aby si odpovědi mohli promyslet a napsat v heslech či v krátké větě svůj názor. Díky psaní si utřídí myšlenky a připraví se na ústní projev. Vždy jim předem řekněte, kolik času na úkol mají – žáci budou pracovat efektivněji.
6. Využijte příběhů k rozvoji psaného i ústního projevu a rovněž k rozvoji kritického myšlení.
7. Dejte žákům 2–3 minuty na to, aby si ve skupině sdělili, co si k dané otázce zapsali. Monitorujte práci skupin, pomocí klíčových slov a návodných otázek můžete povzbudit pasivní skupiny k práci. Na závěr elicitujte odpovědi takovým způsobem, aby bylo jednoznačné, které stanovisko je žádoucí. Pokud je odpověď sporná, zdůrazněte, proč není možné zaujmout jednoznačný pohled.
8. Využijte pracovní listy, které jsou ke stažení na www.hlasydeti.cz. Vyberte si otázky a úkoly vhodné pro vaše žáky.
9. Vyberte vhodné situace z příběhů a nechte je žáky zinscenovat.
10. Využijte příběh ke kreativnímu zpracování. Požádejte žáky, aby si představili pokračování příběhu a nakreslili ho formou komiksu. Žáci se mohou pokusit i o jednoduché animace pomocí mobilního telefonu.
11. Některé příběhy vyžadují znalost fungování systému péče o ohrožené děti či problematiku rozvodu, ty mohou učitelé využít jako motivační vstup do probírané látky a osvětlit základy tohoto systému a úlohu například linky bezpečí. Jiné příběhy obsahují obecné otázky rodičovství, výchovy dětí, vztahů a komunikace v rodině, kde mohou žáci využít mnoho vlastních zkušeností.
12. Nabídněte jim možnost stažení herních mobilních aplikací, kde si mohou zkusit některé postavy zahrát. Hry najdete na odkazu na www.hlasydeti.cz.

Upozornění

- 1. Před každým využitím videa je nutné zvážit, zdali je příběh srozumitelný a vhodný pro danou věkovou skupinu.**
- 2. Příběhy mohou v některých žácích evokovat vlastní negativní prožitky, někteří mohou znovu prožít minulé trauma. Nepodceňujte toto riziko. Vždy žákům na konci hodiny sdělte, že se mohou s případnými dotazy obrátit na vás nebo na školního psychologa**

Přejeme vám mnoho aktivních hodin a spokojenosti při práci s příběhy dětí!

Váš autorský tým

Plzeň, 2016

Evička (5 let) - právo na ochranu před diskriminací

Téma: Právo nebýt diskriminován na základě odlišností od většinové společnosti

Cíl: Žáci poznají vlastní stereotypy a uvědomí si, jak vznikají a jak je možné je regulovat.

Anotace:

Příběh Evičky (5 let) ukazuje na zaujatý postoj, který jsme si v průběhu času a dědnými pohledy vypěstovali v přístupu k etnickým menšinám. Doslova od narození se ocitáme pod vlivem nejrůznějších předsudků a stereotypů, ale i četných negativních zkušeností. Jak to nakonec ovlivní vzájemné vztahy většinové společnosti s etnicky odlišnými skupinami? Příliš brzy se i v dětech vytváří nezdravá nedůvěra ve schopnosti a pěstování jakési kolektivní viny, přestože je třeba jedince posuzovat individuálně. V opačném případě pouze etnické menšiny utvrzujeme v přesvědčení, že nemá cenu se sebou nic dělat, protože nebudou majoritou stejně přijati, protože jim realita ukazuje, že je s nimi zacházeno nerovnoprávně.

Průběh aktivity:

1. Vyzveme žáky, aby se zamysleli nad následujícími otázkami: Jak podle vás vznikají stereotypy? Myslíte si, že máte vůči jiným skupinám lidí, národnostem, etnikům apod. nějaké předsudky? Otestujte sami sebe na dvou příkladech.
2. Jaká slova se vám vybaví při slově Angličan? V limitu 2 minut napište co nejvíce slov.

Postup:

- Slova dále porovnejte ve skupinách a запиšte na tabuli do významových kategorií, například národní symboly, zeměpisné údaje, kulturní pojmy, jídlo, významné osobnosti, politici, události, citáty, zvyky apod.
 - Jaký celkový obrázek dávají o typickém představiteli anglické národnosti? Pozitivní, nebo negativní?
3. Jaká slova se vám vybaví při slově Rom? V limitu 2 minut napište co nejvíce slov a porovnejte ve skupinách. Zapište na tabuli do kategorií obdobně jako v předchozím úkolu.

Postup:

- Všimněte si odlišností mezi oběma skupinami. Které kategorie úplně chybí? Jaké je v tomto případě převažující hodnocení?
- Jak je možné, že o etniku, které žije v ČR a které čítá podle odhadů 400 000 osob, máme tak málo informací?
- Proč známe tak málo významných představitelů této kultury? Proč o jejich kultuře víme tak málo?

- Proč jiné kultury posuzujeme podle měřítek a kritérií, která jsme si zavedli my a která nejsou pro jiné kultury použitelná? A je náš výsledný dojem potom správný a objektivní?
7. Sdělíme žákům, že budeme společně sledovat příběh Evičky, která pochází z romské rodiny. Starší sourozenci ji vodí do školky. Evička se do školky těší. Jednou se ale přihodí něco, co jí školku zoškliví. Zkuste odhadnout, co by to mohlo být?

Elicitace odpovědí: Děti se jí začnou smát, že je cikánka. Děti jí začnou nadávat. Učitelka nadrzuje bílým...

8. Následuje projekce filmu. Po jeho zhlédnutí diskutujeme s žáky o otázkách, které je zajímají.

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Měla by Evička chodit do mateřské školy?

Právem dětí je navštěvovat mateřskou školu a pohybovat se v prostředí svých vrstevníků.

Má Evička právo poznávat okolní svět stejně jako její vrstevníci?

Určitě má a to bez rozdílu. Jako každý člověk. Jako každá lidská bytost od narození po celý život.

Mají všechny děti právo na vzdělání počínaje mateřskou školou?

Ano, všechny děti mají právo se vzdělávat. Toto právo je jim zaručeno Úmluvou o právech dítěte i Listinou základních práv a svobod. Toto právo se zaručuje všem lidem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry, náboženství či sociálního původu nebo příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Měla by paní učitelka ke všem dětem přistupovat stejně?

Rozhodně ano. Nejen při běžných činnostech, ale také při jakémkoliv problému. Každý problém má řešení a každý problém má výchovný moment. Předsudky a haló efekty narušují naše vnímání reality. Realita a pravda je to, co formuje výchovný moment. Pokud realita a pravda chybí, nikdy nedocílíme výchovného cíle.

Měla by paní učitelka vnímat potřebu Evičky vysvětlit situaci?

Paní učitelka má ve třídě 20 a více dětí. Všem nemůže věnovat stejný čas, ale jsou situace, které si to vyloženě zaslouží. Rozbitá hračka a dítě, které ji rozbilo, patří mezi ně, a to hned ze tří důvodů: Dítě má možnost vysvětlit, jak se situace stala. Učitelka má možnost odhalit realitu a „viníka“ a zároveň má možnost (povinnost) výchovně na dítě zapůsobit tak, aby si uvědomilo vážnost situace, aby vnímalo vztah k věcem, které jsou jeho, a které nejsou jeho, aby se podle toho mohlo zachovat v obdobné situaci v budoucnosti.

Měla by paní učitelka věřit Evičce, když říká, že medvídko nerozbila?

Fantazie dětí je bezbřehá. Hlavně v předškolním věku dítěti často fantazie splývá s realitou. Není to však důvod, proč dítěti primárně nevěřit. Poskytnout dítěti prostor vysvětlit situaci, vyjádřit se, je dobré z mnoha důvodů. Dítě se učí obhájit si svou pravdu. Učí se argumentovat, skládat věty, rozšiřovat si slovní zásobu, uvažovat a logicky myslet. Zároveň se učí přijmout odpovědnost za své chování a jednání a poznává pocit studu v případě, že je odhalena jeho nepravda.

Vyslechnout – je první pravidlo úspěchu rozvoje komunikace dítěte a jeho důvěry v učitele. Byla to také paní učitelka, komu se Evička svěřila s rozbitým medvídkem. Měla k ní přece důvěru.

Vysvětlit – znamená projevit zájem o postoj dítěte k určité situaci. To paní učitelka nebrala v potaz, když se Evička snažila vysvětlit situaci.

Důvěřovat – je znakem vyzrálé osobnosti, profesionality, snahy o objektivitu a uznání osobnosti dítěte. Paní učitelka Evičce nedůvěřovala. Zranila její důvěru v ní samotnou.

Posuzovat každou situaci individuálně ve vztahu ke konkrétnímu dítěti Bylo to profesionální selhání paní učitelky? Určitě ano. To, že je Evička příslušnicí ji né rasy či minority přece neznamená, že „siničehoneváží“. Je to předsudek? Určitě ano. A doživotná předsudky nepatří.

Metodická poznámka:

Vývojová období a důsledky rozchodu rodičů na dítě

1. Děti od prenatálního období do dvou let
 - předčasný porod, nízká porodní hmotnost
 - problémy s jídlem a se spánkem
 - vývojová opoždění
 - reakce na emoční naladění rodičů
 - narušení bezpečných stereotypů
2. Děti ve věku tří až pěti let
 - potíže s usínáním
 - noční děsy
 - strach z odloučení
3. Děti kolem šesti let
 - vstup do školy zatížený rozvodem (rozchodem)
 - nesoustředěnost, labilita
 - regrese v řečovém projevu
 - výbuchy agrese

- pocity viny
 - náchylnost k úrazům a onemocněním
4. Děti ve věku sedm až deset let
 - pocit ztráty ve srovnání s ostatními dětmi
 - pocity smutku i agresivita
 - psychosomatické příznaky
 5. Děti ve věku jedenáct až třináct let
 - negativismus, agresivita
 - dítě si uvědomuje svou hodnotu na „rozvodovém trhu“ a může rodiče vydírat
 - ač nezralé, může převzít roli jednoho z rodičů
 - pubertální náladovost a labilita
 - pocity úzkosti, deprese, nejistota, zklamání
 - delikvence – drogy, promiskuita, strach z budoucnosti
 6. Děti ve věku sedmnáct až devatenáct let
 - předčasné odchody z domova
 - předčasné sňatky
 - nedokončené studium
 7. Děti dospělé
 - narušený kontakt vnuků a prarodičů

Upraveno podle: Novák TOMÁŠ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Grada, 2005

Měla by paní učitelka říkat, že si Evička ničeho neváží, a vštěpovat tento svůj postoj i ostatním dětem ve skupině?

Určitě neměla. Každá situace je jiná a děti si velmi dobře pamatují, co říkají jejich autority a vzory. Paní učitelka je vzorem pro všechny děti ve třídě. Učí je, jak se drží pastelka. Zpívá si s nimi. Říká jim, co se smí, a co ne... Stačilo by vysvětlit, že se hračky nerozbíjejí, protože slouží všem dětem. A ten, kdo už si s medvídkem nechce hrát, ho může půjčit někomu jinému, kdo si s ním hrát chce. Někdy se hračka zničí, protože je oblíbená a hodně dětí si s ní chce hrát. To je normální, stejně jako když se roztrhne papír, když se na něj moc kreslí. Pokud si je jistá, že Evička nic neudělala – měla by se jí zastat před ostatními dětmi. Ukázat, že je správné důvěřovat. A také tím zvyšovat sebedůvěru Evičky, pro kterou je paní učitelka přirozenou autoritou. Kdyby to bylo naopak, paní učitelka by byla jen autoritou vynucenou. Paní učitelka by neměla Evičku trápit třeba tím, že si jí nebude všímat. Naopak by měla ostatní děti podporovat, aby si hrály spolu s Evičkou. Samota je trest a nevíšmavost bolí – dítě na duši určitě.

A co na to rodiče?

Rodiče by měli dětem vysvětlit, že v mateřské škole je spousta dětí, kteří vypadají různě. Někdo má tmavé vlasy, jiný zase tmavou pleť. Ale všechny děti jsou stejné. Stejně si hrají, stejně zlobí a učí se stejné věci. Děti tyto věci nerozlišují, spojuje je společné místo, čas a aktivita. Navazují kontakty mnohem jednodušeji než dospělí. A hlavně – nemají předsudky!

A co paní učitelka ve vztahu k rodičům ostatních dětí?

Mohla by se zmínit, že zrovna jejich dítě se o Evičce vyjadřuje hanlivě nebo říká něco, co je diskriminující. Vždyť ji vůbec nemusejí znát. Mají předsudky. Někteří rodiče se možná „chytí za nos“, jiní se na paní učitelku oboří. Ale možná si uvědomí, že něco neudělali dobře, když jejich slova automaticky přebírá jejich dítě.

A co na to všechno Evička?

Očekávala vyslechnutí, možnost vysvětlit situaci a důvěru v to, co řekne. Nedostalo se jí toho. Postupně ji předsudky vyloučily ze skupiny dětí. Určitě měla a mohla pomoci paní učitelka, ale bohužel nepomohla. Možná jen nedomyslela možné následky svého vyřčeného ortelu „ničeho si nevážíš“. Možná neměla čas na řešení situace s rozbitým medvídkem. Možná nechtěla situaci řešit. Možná nevěděla, jak situaci řešit. Možná pro ni situace byla bezvýznamná. Možná měla špatný den. Možná... se měla na chvíli zastavit a zvážit, co se může stát, když se rozbil medvídek Evičce, která je jiného etnika. Těch možná bychom našli spoustu...

A co dál?

Pomoci Evičce najít znovu důvěru v paní učitelku. Pomoci ostatním najít důvěru v Evičku, protože chybovat je lidské a každý neděláme vždy všechno správně. Chybami se učíme být lepší. Rozebrat s dětmi situaci s medvídkem a demonstrovat jim stejnou situaci na jiné hračky nebo životní situaci. Povědět dětem příběh o dívence, která byla třeba trochu jiná než ostatní, ale přece to ničemu nevadilo. Vyprávět jim, jak se nemá říkat o někom něco zlého jen proto, že jednou udělal něco špatně. Povědět jim, jak to člověka bolí, když o něm mluví špatně, a jak se cítí potom sám. Vždyť všichni děláme občas něco špatně. Nakonec si se všemi dětmi třeba zahrát společnou hru, kde významné role budou mít jak Evička, tak Filípek, a ukázat, že si spolu přece mohou hrát. Ukázat dětem, že spolu všichni můžeme mluvit, jíst, hrát si, protože jsme všichni stejní.

Jakub (6 let)

Téma: Právo dětí na bezpečný život v podnětném prostředí

Cíl: Žáci se naučí rozpoznávat nejdůležitější faktory rozvoje dítěte v rodině s ohledem na bezpečnost prostředí, v němž vyrůstá, a dostatek podnětů pro vlastní rozvoj. Žáci se naučí oceňovat rodinné prostředí jako faktor, který významně ovlivňuje budoucnost dětí. Formují si pozitivní postoj k rodičovství a rodičovské zodpovědnosti.

Formulace cíle pro žáky: Dneska vám promítnu příběh malého Jakuba. Společně přijdeme na to, jak je pro děti důležité, aby vyrůstaly v bezpečné rodině.

Anotace:

Jakub (6 let) vyrůstá s matkou, která trpí schizofrenií, bez povšimnutí sociálních služeb a orgánů sociálně právní ochrany dětí. Matka v jednom záchvatu podpálí domek, v němž bydlí. Hasiči požár uhasí a Jakub se dostane do dětského domova. Všeho se bojí, není zvyklý na kontakt s lidmi. Neví, jestli se s matkou ještě někdy uvidí. Snad se jeho matce podaří dostat nemoc pod kontrolu, nebo se bude muset pro Jakuba najít pěstounská rodina. Příběh ukazuje, že systém péče o ohrožené děti má svá slepá místa – sociálně vyloučené lokality, ale i matky samoživitelky trpící psychickými obtížemi.

Průběh aktivity:

1. Rozdělíme žáky do skupin. Vyzveme je, aby napsali alespoň 10 věcí, které dítě potřebuje, aby žilo bezpečně a spokojeně v rodině (časový limit 3 minuty). Společně sdílíme jejich poznatky.
2. Následně se žáci ve skupinách zamýšlejí nad tím, jaké riziko podle nich vznikne dítěti, když jeho rodič onemocní dlouhodobou nemocí nebo když trpí duševní poruchou, alkoholismem apod. Každá skupina si zvolí jedno riziko, které zdůvodní (3–4 minuty). Poté opět společně sdílíme práci skupin.
3. Ptáme se žáků: Víte, jaké příznaky má schizofrenie? Jak se projevuje? Znáte některou proslulou historickou postavu, která nemocí trpěla? (např. Johanka z Arku)

Poznámka: Schizofrenie je duševní onemocnění, které ovlivňuje myšlení, emoce, pozornost nebo paměť. Vzniká postupně, ve vlnách, skrytě. Zhoršuje schopnost jednání s druhými lidmi. Důležité je vědět, že nemocný člověk si svůj stav neuvědomuje, ale svým chováním ovlivňuje okolí, například děti, partnera, spolupracovníky. Průběh nemoci se dá ovlivnit léky. Příčiny nemoci nejsou známy. Někteří nemocní mají omezenou pracovní schopnost anebo jsou v invalidním důchodu.

4. Následně promítneme žákům film. Vyzveme je, aby si všímali, čím se projevuje duševní nemoc Jakubovy maminky.

Otázky a úkoly po zhlédnutí filmu:

1. Shrnutí a vyhodnocení odpovědí žáků na otázku, čím se projevuje duševní nemoc Jakubovy maminky.
2. Jak tyto příznaky ovlivňovaly život Jakuba?

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Myslíte si, že Jakub věděl nebo měl vědět, že je jeho maminka nemocná?

Jakubovi je šest let. Ještě není ve věku, kdy by mohl rozhodovat o svém životě zcela samostatně a ani z větší míry. Má ale právo vědět, co se děje s jeho rodiči. Určitě by tedy měl vědět, že jeho maminka je nemocná. Není nutné mu její onemocnění vysvětlovat dopodrobna. Stačí mu vysvětlit, že některé reakce maminky jsou projevy nemoci, která se jmenuje schizofrenie a ovlivňuje její chování.

Je projevem nemoci Jakubovy maminky skutečnost, že ponechává Jakuba doma samotného po dlouhou dobu?

Schizofrenie může mít za následek zhoršení paměti, pozornosti, myšlení i komunikace. Jejím projevem také bývá sociální izolace. Je tedy možné, že jeho maminka si ani neuvědomuje časový rozsah, po který nechává Jakuba doma samotného.

Jsou Jakubovy základní životní potřeby uspokojeny?

Rozhodně nejsou. Jakub sám říká, že má hlad, je mu zima a jeho maminka je dlouho pryč. Jídlo, teplo a blízkost rodiče jsou pro dítě základní potřeby, jejichž uspokojení je potřeba mu zajistit. Dítě nesmí nabýt dojmu, že hlad, zima a samota jsou normální. Tuto negativní zkušenost by pravděpodobně předával dál. Dále je tu otázka Jakubova duševního zdraví. Prožitá traumata by měla být odborně ošetřena u dětského psychologa. Nedostatky, kterými Jakub trpěl, se bez profesionální péče mohou stát jeho normou a hodnotovým žebříčkem v jeho budoucnosti.

Dokáže Jakubova maminka objektivně (reálně) zhodnotit, co je pro něj vhodné a co nikoliv?

Její rozpoznávací schopnosti jsou evidentně velmi oslabeny. Už jen z toho, jak Jakub sám říká, že když se maminka vrátí domů, přinese mu bonbony a čokoládu, je patrné, že nedokáže posoudit, co Jakub potřebuje. Není schopna mu „doma“ zajistit ani teplo, ani pořádné jídlo, ani svou přítomnost, natož pomoc či zábavu.

Je prostředí u Jakuba „doma“ pro něj bezpečné?

Zvýšená emocionální nestabilita (změny nálad) u Jakubovy maminky je projevem pokročilého stadia nemoci, které již ona sama svými silami rozhodně není schopna zvládnout. Jakub je ohrožen nejen deprivací – tedy dlouhodobým smyslovým i fyzickým strádáním v oblasti neuspokojování základních potřeb –, ale mnohdy je i ohrožen na svém zdraví a životě. Nehledě na situace, kdy by mu jeho maminka mohla ublížit nechtěně, třeba kusem nábytku, který by bezcílně „letěl vzduchem“. Protože i to její nemoc může způsobit.

Je Jakubova maminka svéprávná a schopná se o něj postarat?

Svéprávnost si představme jako schopnost (způsobilost) hlavně dospělého člověka právně jednat (např. podepisovat smlouvy apod.) a plnit si své povinnosti (např. starat se o své děti). Tady bude záležet na odborném posouzení lékařů, do jaké míry je Jakubova maminka svéprávná, a tudíž schopná se o něj postarat, či nikoliv. Vzhledem k tomu, že byla schopna zapálit jejich „domov“ ve chvíli, kdy tam byl i Jakub, dává jasný důkaz o tom, že buď chtěla oheň založit vědomě, což by byl trestný čin, nebo to udělala ve stavu určité „nepříčetnosti“, což by rozhodně svéprávný člověk udělat nemohl. Přece by vědomě neohrozil své dítě i sebe? Soud bude rozhodovat o tom, zda při omezení svéprávnosti bude maminka Jakuba zbavena také práva o něj pečovat, neboť ne každé omezení svéprávnosti má za následek ztrátu schopnosti pečovat o dítě.

Co se asi dělo po požáru „domova“ Jakuba a jeho maminky?

Když hasiči zachránili Jakuba a jeho maminku, nastoupila policie, aby vyšetřila příčinu požáru. Dnes už není problém poznat, jestli byl požár založen úmyslně, či nikoliv. Z projevů a výpovědí Jakubovy maminky mohli zkušenější policisté rozpoznat její vážný stav a nebezpečí pro Jakuba. Jakub vyvázl patrně bez zranění, ale jistě se šokem z celé situace. Jakuba policie za účasti sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí odvezla do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo do dětského domova, a to na základě předběžného opatření soudu. Jen soud může rozhodnout o odebrání Jakuba jeho mamince. Jeho maminku předali do péče psychiatrů.

Muselo to skončit požárem?

Rozhodně nemuselo. Jakub nežije ve vzduchoprázdnu. Určitě kolem žijí sousedé, kteří si situace v domácnosti Jakuba a jeho maminky museli všimnout. Každý by měl vědět, že může anonymně oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí své podezření, že je některé dítě ohroženo na zdraví nebo životě. Orgán sociálně-právní ochrany dětí tuto skutečnost prověří, a pokud zjistí nedostatky, sjedná nápravu. Také existuje možnost obrátit se na policii. Možností je hodně, ale je potřeba je využít. A hlavně – nebát se je využít. Zde se může negativně odrážet situace eskalovaná médií, že je dobré oznámit každý případ častějšího dětského pláče, což se mnohdy shledalo s negativní reakcí.

Bylo dobré, že Jakub zůstal po nešťastné příhodě s ohněm v dětském domově?

Určitě ano. Je to pro něj klidné a bezpečné prostředí, které doposud nepoznal. Jeho předchozí „domov“ se s jeho novým a doufejme že dočasným domovem nedá srovnávat. Objevuje normální a pro jeho vrstevníky běžné věci... pravidelnou stravu, teplo, klid, hygienu, pravidelný režim, běžné hračky. Získává také běžné společenské návyky. Má veškerou péči, kterou potřebuje. A není sám.

Lze předpokládat, že Jakubova maminka nebude v nejbližší době schopna o něj pečovat, a tak se dalším vhodným řešením jeví nalezení vhodné pěstounské rodiny, která by Jakuba přijala do své péče. S podporou doprovázející organizace by pěstouni zajišťovali kontakt Jakuba s maminkou.

Je dobře, že mu jeho maminka píše dopisy a že mu je „teta“ v dětském domově čte?

Ať už se Jakubova maminka zachovala v důsledku své nemoci jakkoliv, má Jakub právo na kontakt se svými rodiči v případě, že tento kontakt na něj nemá negativní dopad. Měl by vědět, že jeho maminka o něj pořád stojí, jak se jí daří a že ji zajímá, jak se Jakub má. Pokud je schopná si uvědomit, že její syn musí v důsledku její nemoci vyrůstat a být vychováván jinde a její léčba je úspěšná, není důvod její vztahy se synem alespoň prozatím korespondenční formou přerušovat. Komunikace je podnětná a oboustranná – maminka Jakobovi píše a on jí posílá své obrázky. V Jakobovi tak zaměstnanci domova správně podporují jeho rodinnou identitu a vytvářejí tak do budoucna možnost jeho návratu zpět k mamince. Jeho maminka naopak vidí pozitivní výhled do budoucna, že i když je její nemoc vážná, její vědomí vztahu rodič-dítě stále funguje, což jí může v léčbě jediné prospět.

A co dál?

Jakubova maminka podstoupí léčbu, jejíž výsledek bude pro soud závazný v tom, aby určil, zda a do jaké míry je svéprávná a do jaké míry je schopná se postarat o svého syna. V případě, že nebude plně svéprávná, a protože zde není přítomen Jakubův otec, aby se o něj postaral, soud jeho maminku ve svéprávnosti omezí a určí jí opatrovníka a Jakobovi poručníka (tím může být orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo někdo z Jakobových blízkých – babička, teta apod.). Jakuba může jeho maminka také po rozhodnutí soudu navštěvovat v dětském domově nebo v pěstounské rodině. Bude záležet na jejím zdravotním stavu a na tom, jak bude celou situaci prožívat Jakub. Schizofrenie znamená celoživotní léčbu. Budou to sociální pracovníce, které v případě, že by maminka dostala Jakuba opět do péče, budou sledovat dění v jejich domácnosti a posuzovat schopnost jeho maminky se o něj dobře postarat. Jakub se s celou situací vyrovnává relativně dobře. Později v jeho životě se však mohou objevit také situace, které mu nepříjemné zážitky připomenou. To, co bude nutné sledovat u Jakuba, bude jeho duševní zdravotní stav. Schizofrenie je totiž nezřídka dědičná a je zde velký předpoklad, že by Jakub mohl trpět stejnou nemocí jako jeho maminka. Aby bylo sledování jeho zdravotního stavu dostatečně efektivní, je potřeba, aby byl pod dohledem pediatra, který bude spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Jaká je prognóza schizofrenie z hlediska výchovy dětí?

Matka se schizofrenií může úspěšně vychovávat děti pouze za splnění následujících podmínek:

- Její zdravotní stav musí být pod neustálou kontrolou a správnou léčbou.
- Do její léčby se musí zapojit celá široká rodina.

Pokud by zdravotní stav matky s tímto zdravotním hendikepem nebyl trvale uspokojivý, mohlo by dojít k tomu, že bude negativně působit na výchovu svých dětí. Zvláště pak dětí v útlém věku. Tím, že schizofrenik nemá náhled na své chování a jednání, může negativně ovlivnit vývoj základních psychických potřeb dítěte. Dítě totiž

ke svému vývoji, aby vyrostlo ve zdravou osobnost, potřebuje rozmanitost podnětů, stálost, smysl a řád. Dítě potřebuje pocit životní jistoty jak ve svých citových, tak sociálních vztazích.

Uvedené podněty může těžko zajistit schizofrenní matka. Vždy proto musí fungovat širší zázemí nemocné matky s dítětem. Jedině tak může partner, prarodiče či sourozenci nemocné matky poskytnout dítěti v případě akutního zhoršení nemoci tolik potřebné zázemí.

V případě, že to možné není, je potřeba volit vhodnou formu náhradní rodinné péče. Zároveň je ale důležité dítěti umožnit pravidelný kontakt se svou matkou, pokud to stav její nemoci umožní. Samozřejmě k tomu patří řádná a věku přiměřená informovanost dítěte o nemoci matky. Mělo by mu být jasné, proč se o něj nemůže starat celoživotně.

Závěrečný úkol pro žáky:

1. Napište, která situace na vás v Jakobově příběhu zapůsobila nejvíc.
2. V čem je rodina a její prostředí pro vás jako děti nejdůležitější? Vysvětlete, zdůvodněte a použijte příklad z vlastní zkušenosti.

Ivetka (6 let) – střídavá péče

Téma: Právo upřednostnit zájem dítěte

Cíl hodiny: Žáci se seznámí s pojmem střídavá péče, získají informace o pozitivních a negativních stránkách střídavé péče jak z pohledu rodičů, tak z pohledu dítěte.

Formulace cíle pro žáky: Žáci si uvědomí, jakou psychickou zátěž u dětí způsobuje rozpad vztahu mezi rodiči, a osvojují si tak základy pro budoucí rodičovské kompetence a zodpovědné chování.

Anotace:

Příběh Ivetky (6 let) představuje současnou tendenci svěřovat dítě do střídavé péče u těch rodičů, kteří spolu z různých důvodů nežijí a oba mají zájem se na jeho výchově podílet. Od počátku střídavé péče je potřeba sledovat její dopad na dítě. Na první pohled se zdá, že je to ideální forma, protože umožní, aby se oba rodiče podíleli rovnocenně na výchově o své dítě a péči o něj. Střídání prostředí, v němž dítě vyrůstá, vedené snahou vyhovět oběma rodičům, však může dítěti způsobit ztrátu jistoty a vést k jeho psychickému a fyzickému přetížení. Střídavá péče je tedy vhodná jen tehdy, jestliže vyhovuje dítěti a je v jeho nejlepším zájmu.

Průběh aktivity:

Vyzveme žáky, aby se zamysleli nad následujícími otázkami:

- Když se rodiče dítěte rozhodnou, že spolu nebudou žít, co asi děti trápí nejvíc?
- Víte, co je to střídavá péče?
- Jak podle vás střídavá péče probíhá?
- Může o střídavou péči požádat každý z rodičů? Kdo rozhoduje o střídavé péči o dítě?
- Může si dítě říci, v čí péči by chtělo vyrůst? Zda pouze u jednoho z rodičů, nebo ve střídavé péči?
- Má někdo z vás zkušenost vlastní nebo ze svého okolí s rozchodem rodičů / se střídavou péčí?

Uvedení do příběhu

Hrdinkou našeho příběhu je Ivetka, která se po rozchodu svých rodičů dostala do tzv. střídavé péče.

Úkol: Zkuste předvídat, co asi Ivetku trápí nejvíc?

Promítnutí kresleného filmu

Z následujících otázek vyberte ty, které jsou vhodné a přiměřené pro práci s danou

věkovou skupinou. Využijte pracovní list z přílohy této metodické příručky.

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi

Co je na střídavé péči pro lvetku v jejím věku pozitivní a co negativní?

Určitě je pozitivní, že se stýká se svými oběma rodiči pravidelně. Také je dobře, že u obou rodičů má stejné podmínky (má svůj pokoj, hračky, zázemí). Negativní je ale stres, který prožívá vzhledem ke svému věku a který je spojený se změnami v jejím životě.

Jaký problém lvetka aktuálně řeší asi nejvíce?

Děti lvetčina věku řeší ze svého pohledu nejčastěji vztah k rodičům, škole a vrstevníkům. Lvetka je už zmatená ze střídání školního prostředí, které jí přináší problematické situace, jež její vrstevníci (spolužáci) řešit nemusejí. Tempo výuky je v každé škole jiné – a to lvetčini rodiče nemusejí řešit otázku, že se v jedné škole učí angličtina od první třídy. Školy mají také jiné mimoškolní aktivity, a lvetka tak přichází o společné chvíle s kamarády. Přestože se chová velmi statečně, aby rodiče nezklamala, uvnitř cítí velké napětí, zmatek a nejistotu, které vyvrcholí tím, že ve škole omdlí.

Jak by se měli zachovat její rodiče?

V prvé řadě musejí zjistit, co lvetka prožívá nejobtížněji. Pokud si nejsou jisti, mohou využít odbornou pomoc, například psychologickou, tak jak to udělali rodiče v tomto příběhu.

Myslíte si, že si situace lvetky mohl všimnout i někdo z jejího okolí?

Změny lvetčina chování si mohla všimnout například paní učitelka nebo vychovatelka v družině, které pak mohly kontaktovat rodiče. **Myslíte si, že by střídavá péče mohla mít negativní dopad i na starší děti, než je lvetka? Pokud ano, jaké?**

Dopady střídavé péče mohou být bez ohledu na věk dítěte různé. Dítě může být agresivní, smutné, náladové. Může také prožívat pocit viny za rozpad vztahu svých rodičů. U některých dětí se mohou objevit projevy úzkosti, která se může v období dospívání zvyšovat a vést až k depresi nebo různým druhům závislostí. Kromě toho se dítě také může snažit o útěk z domova jako únik z prostředí, které mu nevyhovuje. Příčinou mohou být i nové partnerské vztahy obou rodičů a soužití s nimi.

A co na to ostatní děti? Co si myslí o její situaci?

Některé děti by se nemusely chovat k lvetce pěkně. Například by se jí mohly posmívat, že nemá oba rodiče a musí se pořád stěhovat. Naopak jiné děti by celou situaci mohly vyhodnotit pozitivně s tím, že má všechno dvakrát, což je skvělé, nebo jí dokonce závidět, protože má všechny věci dvakrát – pokojíček, psací stůl, dvě školy... Ale už si neuvědomí, že to lvetka přece nechtěla.

Jak by mohla lvetce pomoci paní učitelka?

Obě učitelky by měly být v pravidelném kontaktu s oběma rodiči, ale i vzájemně komunikovat a vyměňovat si informace o probírané látce.

Jak to vidí Ivetka?

Ivetka je z celé situace unavená, rozrušená a vystresovaná. Psychicky ani fyzicky nezvládá soustavnou docházku do dvou různých škol. Chtěla by mít klid, změna prostředí jí neprospívá.

A co dál?

Ivetce pomohla návštěva u psycholožky, která celou situaci vyhodnotila a navrhla pro ni nejlepší postup. Potřebuje stále rodinné a školní prostředí, je na rodičích, aby vytvořili jiný plán, který zajistí, že se budou na výchově svého dítěte podílet. Dělit dítě na dvě půlky, aby každý z rodičů dostal spravedlivou část, není v situaci, kdy rodiče nebydlí ve stejném městě a nemohou mu tak zajistit docházku do stejné školy, možné.

Petr (10 let)

Téma: Právo dětí na kontakt s biologickou rodinou, pokud nemohou vyrůstat ve vlastní rodině

Cíl: Žáci si uvědomí, že rodiče zůstávají rodiči, i když nejsou „ideálními“ rodiči, a že dítě potřebuje zůstat v kontaktu se svou vlastní rodinou, aby se neporušily vztahy, kořeny a identita dítěte.

Formulace cíle pro žáky: Dneska budeme přemýšlet, proč je důležité, aby děti zůstaly v kontaktu se svými rodiči, i když žijí v jiné, náhradní rodině. Takle situace může nastat třeba při rozvodu rodičů, nebo když je některý rodič dlouhodobě nemocný, či dokonce zemře a dítě pečují někdo jiný. Někteří rodiče ale nejsou těmi „ideálními rodiči“. Podíváme se na příběh malého Petra a pokusíme se zjistit, co jeho mamince chybělo k tomu, aby byla dobrým rodičem.

Anotace:

Petr (10 let) má štěstí, že najde vhodnou pěstounskou rodinu, u které může vyrůstat, protože jeho vlastní matka pro něj nedokázala vytvořit bezpečný domov. Příběh naznačuje ale i pocit provinilosti, se kterým se bude Petr vyrovnávat, protože ho matka obvinila z toho, že za jejich odloučení nese vinu on. Snad se ale jejich vztah postupně urovná a Petr se výčitek zbaví.

Průběh aktivity:

Rozdělíme žáky do skupin. Vyzveme je, aby si představili, jak by se měl chovat správný rodič a co by měl podle nich dělat. Jejich úkolem je v průběhu 3 minut napsat 6 příkladů, které následně společně sdělíme s ostatními.

Poté žáci ve skupinách diskutují nad následující otázkou: Jak hodnotíte chování rodiče, který se svému dítěti moc nevěnuje, například ho nechává bez dozoru, nedává mu pravidelně snídaně a svačiny do školy, neplatí mu obědy, nebo ho dokonce bije a trestá za každou maličkost? Jaký to může mít vliv na další život dítěte?

Ptáme se: Měli by v takovém případě sociální pracovníci odebrat dítě z rodiny a umístit ho například do dětského domova nebo do pěstounské rodiny?

Následně promítneme žákům film – příběh Petra. Žáci se zamýšlejí nad těmito otázkami: Myslíte si, že bylo nezbytně nutné umístit Petra do dětského domova? Proč se mu tolik stýskalo po mamince?

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Jaké mají rodiče povinnosti ke svým dětem? Proč se Petrova maminka chovala jinak než ostatní rodiče? Je Petrova maminka povinná se o něj starat?

V České republice se nelze vzdát svých rodičovských práv a povinností, zaručeným to ostatně například občanský zákoník. Pokud se člověk stane rodičem, přebírá plnou zodpovědnost za své dítě. Má práva spojená s rodičovstvím, ale také (a to zejména) povinnosti spojené s rodičovstvím a péčí o své nezletilé, nesvéprávné dítě, které si zaslouží plnou ochranu. Dítě je přeci nejzranitelnějším subjektem společnosti. A přirozeně si zaslouží pozornost, péči a výchovu svých rodičů.

Má Petrova matka povinnost starat se o něj i v noci?

Samozřejmě. Je jeho matkou vedne, v noci. Rodičovství nezná přestávku, rodičovství nezná pracovní dobu ani zkrácenou směnu. Rodičovství je nepřetržitá práce, odměnou za ni je dítě, které je spokojené, dělá rodiči radost a také se samo raduje ze života. Dítě, které je každým rokem samostatnější a připravenější na život. Rodičovství je závazek na celý život.

Má Petr právo na pravidelnou výživu?

Rozhodně ano. Povinností rodiče je zajistit řádnou výchovu a péči svému dítěti. K řádné péči patří i řádná výživa. Řádná výživa však neznamena sladkosti, ale vyváženou stravu, která dítěti nejen chutná, ale také ho zasytí a poskytne mu to, co jeho vyvíjející se organismus potřebuje.

Je v pořádku, když dítě vidí své rodiče pravidelně konzumovat alkohol?

Rodiče by si měli uvědomit, že jejich chování děti přebírají. Pro děti jsou jejich rodiče vzory a autority, které jim vštěpují normy chování. Pokud je alkohol běžnou součástí rodinného života, pak i pro dítě se stává součástí jeho představ a fantazií, což není správné. Přijímání alkoholu jako běžné každodenní součásti života zakládá nevhodné vzorce chování dítěte do budoucna. Je potřeba pomýšlet i na případné riziko závislosti na alkoholu v budoucnosti.

Je správné, že Petrova matka pořádala ve svém bytě, kde spal Petr, hlasité večírky?

Malé dítě by mělo mít pravidelný režim, který mu pomáhá zažít si určité denní rituály a pomáhá mu dělit den mezi povinnosti a odpočinek. Pokud má dítě noc spojenou s odpočinkem, což je v jeho věku správné, jakékoliv narušení pro něj znamená strach. Stejně jako velké množství lidí, které dítě nezná. Navíc „bujaré“ večírky pro něj nejsou vhodným vzorem do budoucna.

Proč matka strašila Petra příchodem sociální pracovníce?

Sociální pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí „nekradou“ děti, ale chrání je prostřednictvím profesionálních znalostí a zkušeností. Matka však věděla, že sociální pracovníce přinášejí problémy pro ni. Bude muset počítat s kontrolami v rodině, jestli se o Petra řádně stará. Nezanedbatelnou roli tu hraje i praktické hledisko. Pokud je dítě odebráno z rodiny, rodiče ztrácejí nárok na mnoho sociálních dávek, a to je bolestná sankce.

Je správné, že v bytě, kde bydlí Petr, zasahovala policie?

Je sporné, zda je přítomnost policie v bytě, kde se nachází malé dítě, vhodná, či nikoliv. Určitě není vhodné, pokud do rodinného prostředí zasahuje policie z hlediska ochrany bezpečného prostředí rodiny, pokud to není nezbytně nutné. Na druhou stranu, všechny zásahy policie, které jsou v nejlepším zájmu dítěte a chrání jeho blaho, které by bylo jakýmkoliv způsobem ohroženo, jsou žádoucí a nutné. I příslušníci policie by však měli být proškoleni pro případ zásahů v rodině s malými dětmi. Možná by stálo za zvážení, aby tyto zásahy realizovaly tzv. genderově smíšené hlídky – tedy muž policista a žena policistka. Jejich role mohou být rozděleny, a může se tak snížit negativní dopad zásahu na místě.

Musel Petr skončit v dětském domově?

Vzhledem k rodinné situaci, nebezpečí hrozícímu dítěti a nevhodné péči se svěření Petra do ústavní péče jeví jako vhodné, žádoucí a pro jeho život ochranné a zároveň dočasné řešení. Opět se potvrzuje, že i když ústavní péče není nejlepší z hlediska budoucího vývoje dítěte, je tato „přestupní stanice“ pro dítě vhodná. Dítě má prostor získat pomoc a podporu, kterou v určité životní vypjaté situaci potřebuje, a také čas na regeneraci. Rodiče mají čas upravit rodinné prostředí pro navrácení dítěte do rodiny anebo se rozhodnout, co bude dál v jejich životě, do kterého jejich dítě přirozeně patří.

Proč matka Petrovi vyčítala, že jim zkazil společný život?

Dítě není odpovědné za jakékoliv chování svého rodiče – za žádné prohřešky vůči dítěti ani za jeho nezralost či zahálčivý nebo nemravný život. Dítě nezodpovídá za rodiče v ničem. Rodič zodpovídá za dítě, naopak to neplatí. Vyčítky jsou projevem nezralosti osobnosti pro rodičovství a možná také neschopnosti přijmout odpovědnost za svůj život.

Byl dětský domov pro Petra v jeho situaci správnou variantou?

Určitě ano. Petr našel v dětském domově skupinu lidí, kteří o něj pečovali a poskytli mu veškerou péči a podporu, kterou v danou chvíli potřeboval. Matka ho mohla navštěvovat, kdykoliv chtěla. Petr mohl v klidu spát, v klidu jíst, v klidu si hrát, v klidu se vzdělávat a v klidu žít. Tedy bylo mu zde poskytnuto vše, co neměl doma. Dětský domov má ještě jednu výhodu – má okamžitě k dispozici odborníky (psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka), kteří tady jsou pro dítě a jsou připraveni mu pomoci.

Je pěstounská péče pro Petra v jeho situaci vhodná?

Je to nejlepší varianta pro dítě, které má otevřenou cestu do své původní rodiny a zároveň jinam, pokud to pro něj bude vhodnější. Rodičům není nic zapovězeno. Pokud budou schopni pro dítě vytvořit to nejlepší možné prostředí z pohledu jeho potřeb, je na místě, aby se dítě do rodiny vrátilo a svou budoucnost spojilo se svou původní rodinou. Pokud se tak nestane, je zde možnost, aby dítě spojilo svou budoucnost s novou rodinou, která ho přimkne do svého kruhu a ukáže mu, že je možné žít jinak, lépe, bezpečněji, přirozeněji.

Měla by pěstounská rodina umožňovat styk Petra s jeho matkou?

Dítě má právo znát svůj genetický původ. Má právo se stýkat se svými biologickými rodiči i širší biologickou rodinou. Proto nová rodina má povinnost pomáhat dítěti udržovat styk s jeho původní rodinou, pokud je to žádoucí. Pokud o to dítě stojí, nemělo by tomuto kontaktu být překážkou nic, kromě zvážení případných negativních vlivů rodičů či širší rodiny na dítě.

Závěrečný úkol pro žáky:

1. Znáte pořad Pošta pro tebe vysílaný Českou televizí? Proč myslíte, že tam chodí lidé, kteří chtějí i po mnoha desítkách let znovu vidět své rodiče a sourozence, o které z nejrůznějších důvodů přišli? Diskutujte ve skupinách a poznatky shrňte s třídou.
2. Jak může Petra poznamenat fakt, že musel do dětského domova a poté do pěstounské rodiny, i když mu obojí přineslo více bezpečí, péče a zájmu?

Shrnutí příběhu:

Petrova výchozí životní pozice není ideální. Zážitky z dětství, noční strachy, nepravidelný denní režim, výčitky jeho matky, pocity viny, zásahy policie v bytě i pobyt v dětském domově, to vše zanechává v dětské mysli znatelné negativní a nesmazatelné stopy. Petr si některé věci nedokázal vysvětlit a dlouho ještě nedokáže. Některé vzorce chování, které považuje za normální, nejsou vhodné. Zde je příležitost pro pěstounskou rodinu, která funguje normálně v porovnání s Petrovou biologickou matkou. Petr má sám možnost sledovat, co je jiné v nové rodině. Někdy možná narazí – děti ve škole se mu mohou smát, že o něj jeho matka nestojí nebo že nemá tátu. Ale to samé může zažít dítě rodičů z rozvedeného manželství či odloučeného nesezdaného partnerství. Petr však poznává bezpečí domova, které se svou matkou nezažil. Možnost budovat pozitivní vazby se svou biologickou matkou i s náhradní rodinou je obrovskou devizou, ze které Petr může vytěžit za přispění všech zúčastněných to nejlepší. Je to důležité, aby zapomněl na to špatné a vzpomínal na to dobré. Do jisté míry může být Petr vůči některým životním situacím rezilientní (tj. odolný). Prožitá zkušenost jej může posílit, pomoci mu dospívat jednodušeji, nebo naopak způsobit výchovné problémy v budoucnu. Na všechny projevy jeho osobnosti musí být připravena jak náhradní rodina, tak jeho biologická matka. Na všechny projevy a změny v chování je potřeba flexibilně a hlavně rychle a také odborně reagovat. Proč? Protože Petr je stále dítětem, bude jím v 15 letech, bude jím v 18 letech. A v 18 letech pěstounská péče končí. A Petr třeba vykročí do života samostatně. Přejme mu, aby jeho krok byl pevný a aby vykročil tím správným životním směrem. A také, aby věděl, že se má vždy kam vrátit.

Lucka (8 let)

Téma: Právo na společný život v rodině versus domácí násilí

Cíl: Žáci se naučí stavět zájem dětí nad ostatní priority. Uvědomí si, že někdy jsou i práva dětí v protikladu. Přednost dostane řešení, které způsobí menší zlo.

Anotace:

Příběh Lucky (8 let) a jejího brášky ukazuje, že právo dětí na společný život v rodině nemusí vždy přinášet klid a spokojenost, pokud jsou vztahy mezi rodiči narušené do té míry, že se hádky, křik a výčitky stávají každodenní realitou. V některých případech je pro děti nejlepší, když k rozchodu rodičů dojde dřív, než napadání a ponižování přejde v atmosféru strachu a otevřené domácí násilí. S rozvodem se děti dokážou vyrovnat, pokud proběhne „civilizovaně“, ale pokud jsou děti buď i nepřímými svědky domácího násilí, může to mít nedozírné a tragické následky pro jejich další život.

Průběh aktivity:

1. Rozdělíme žáky do skupin. Jejich úkolem je odpovědět na následující otázky: Proč se vztahy a manželství rozpadají? Je normální, aby se rodiče uráželi, obviňovali, křičeli na sebe a vyhrožovali si?
2. Dále je vyzveme, aby sledovali příběh Lucky a jejího brášky a porovnali její zkušenosti se svými názory.
3. Následně promítáme film. Po jeho zhlédnutí se žáků ptáme: Myslíte si, že je pro děti lepší vyrůstat v takovém prostředí, nebo by se měli rodiče rozvést, aby se situace uklidnila? Vyzveme žáky, aby si zapsali i další otázky, které je napadnou.
4. Následuje společná diskuse, při níž se mj. ptáme: Jaký je váš názor na chování všech postav příběhu?

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Je normální, aby se rodiče vzájemně uráželi?

„Normální“ má v různých rodinách různé významy. Každý vztah začíná velkým okouzlením, kdy partneři vidí jen to, co chtějí, tedy jen to pěkné a hodné obdivu. Společné soužití a každodenní povinnosti a starosti ale přinášejí situace, které odhalí silné i slabé stránky obou partnerů. To, jak se spolu naučí komunikovat a řešit neshody a rozdílné názory, ovlivní atmosféru v rodině. Rodiče si to vesměs neuvědomují, ale svým chováním dávají příklad dětem, které si z nich berou model pro svůj další život, ať už ho přijmou úplně, nebo se proti němu pokusí vymezit. V každém případě ale dětem a jejich vývoji nesvědčí prostředí plné hádek, obviňování a naschválů. Pro děti je velmi těžká i situace, kdy se je rodiče pokoušejí přetáhnout na svoji stranu a dokazovat jim, že druhý rodič za moc nestojí.

V našem příběhu otec vyčítal matce, že je příliš tradiční, možná trochu všední a nemoderní, když se tolik věnuje péči o domácnost a vaření. Jeho představy o ideální partnerce jeho manželka přestala splňovat, a místo aby ji nabídkou zajímavých aktivit a podporou přivedl k jinému životnímu stylu, začal ji před dětmi zesměšňovat. Možná se o to i pokoušel, ale zřejmě neuspěl, a cítí se podvedený a zklamaný. Některé matky malých dětí natolik pohltí péče o ně a o domácnost, že se přestanou zajímat o činnosti, které by rodinný život zpestřily, nebo partnerovi vyčítají, že se chce realizovat jinde než v rodině. Lucčina maminka podcenila riziko rutiny rodinného života. Možná si nikdy nevytvořila žádné koníčky, možná neměla žádné jiné zájmy, nicméně na výčitky reagovala útokem a obvinila partnera, že se neumí pořádně postarat o rodinu, tím zřejmě myslela, že by mohl rodinu lépe finančně zabezpečit, kdyby netrávil tolik času hraním her na počítači.

Vzájemné útoky byly zřejmě na denním pořádku, proto otec rodiny hledal útočiště jinde.

Co sledoval Lucčin otec tím, že si domů přivedl jinou partnerku?

Neutěšená domácí situace vygradovala. Lucčin otec patrně hledal útěchu a pochopení u jiné partnerky, která by mu dala to, co mu doma chybělo: respekt a obdiv. To, že si ji přivedl domů, do rodinné domácnosti, která má nastavené určité modely fungování, jen tyto vztahy poškodilo. Pro třetího partnera tam nebylo místo. Možná chtěl donutit Lucčinu maminku k odchodu. Možná si jen dokazoval své výsadní postavení v rodině. Možná chtěl, aby Lucčina maminka žárlila, možná ji chtěl ponížit. Je možné, že jeho jednání bylo výsledkem zkratu, protože nedomyslel následky. Jak si představoval, že tam všichni budou žít? A myslel přitom na své děti a na to, jaký to na ně bude mít dopad?

Zde jednal nejvíce v rozporu s právem dětí, pro které je prioritou hájit blaho a nejlepší zájem dítěte. Bylo snad v zájmu dětí, aby přišly o klid, jistotu a zázemí své rodiny?

Znamená příchod nové partnerky Lucčina otce do jejich rodiny velké ohrožení?

Ano, rodinu taková konstelace vztahů velmi ohrožuje a poškozuje, ať už je nový partner přítomen přímo fyzicky, nebo jen zpovzdálí, pokud jeden z partnerů udržuje mimomanželský vztah. V rodině funguje napjatá atmosféra, hrouť se zaběhnutý systém rituálů, který se za léta soužití vytvořil. Navíc je rodina ohrožena zevnitř. Děti to chápou a netuší, jak to bude dál. Jedno vědí jistě, nic už nebude takové jako dřív.

Je správné, že Lucčin otec žádá po ní a jejím bratřích, aby říkali jeho nové partnerce „teto“?

Otec se patrně snaží vytvořit vztah mezi jeho dětmi a jeho novou partnerkou. Tyto vztahy se vyznačují umělostí a problematickými momenty, které většinou všechny zúčastněné uvádějí do rozpaků. Umělost těchto vztahů je patrná například ze samotného vnímání oslovení „teto“ Luckou. Sama už dobře ví, že to žádná její teta není a že je cizím členem domácnosti a v podstatě „vetřelcem“. Nemá s rodinou nic společného a její vstup do rodiny všechny zaskočil.

Takto uměle vytvářené vztahy jsou ale někdy nutné. V případě rozvodu/rozchodu rodičů je potřeba vyřešit rodinné role nových partnerů v životech dětí. Nástupy do těchto rodinných rolí by však měly být postupné, pomalé, a ne tak demonstrativní jako v našem příběhu. Hlavně musejí vycházet z toho, jak jsou děti schopné vnímat

a pochopit novou situaci, tj. záleží na jejich věku a na jejich rozumové, mravní a citové vyspělosti.

Budou mít napjaté vztahy v rodině vážné dopady na Lucku a jejího bratra?

Určitě ano. Už jen noční pomočování Lucčina bratra je toho dokladem. Napjatá atmosféra dopadá na děti v rodině mnohem více než na kohokoliv jiného. Dospělí mají obranné mechanismy, které dokážou v případě potřeby zapojit. Děti takto reagovat neumí a nemohou si tak zajistit potřebný klid. Také zhoršení prospěchu Lucčina bratra je dokladem toho, že je nabourán model domácí přípravy do školy. Obsahy rolí rodičů se změnily. Rodiče věnují svoji energii výhradně řešení problematických vztahů v domácnosti a osobních konfliktů. Je otázkou, do jaké míry je možné při současné rodinné situaci tyto konflikty vyřešit. Rodinné vztahy mají své limity. Není kam se v rodině hnout, všichni pocítují nedostatek místa v bytě i ve vztazích. Pro matku dětí existuje jediné řešení, a tím je únik do psychického zhroucení. Neví, jak situaci řešit, a tak přestává fungovat jako matka, přestává pečovat o děti, pomáhat jim s přípravou do školy apod.

Byla návštěva sociální pracovnice v rodině vhodná?

Určitě bylo dobré, že rodinnou situaci někdo začal nahlížet zvenku a rozklíčoval jednotlivé vztahy a role dospělých členů rodiny ve vztahu k dětem. Děti samozřejmě preferují model rodiny, který znají a který mají zažitý a odzkoušený jako vyhovující. Někdy je však nutné vytvořit nový vztahový model v rodině, kde původní vztahy selhaly. Takový model se vytváří většinou po rozvodu rodičů a hledá se ten, který sleduje nejlepší zájem dětí. Řada rodičů však sleduje především vlastní zájem, popřípadě způsob, jak se druhému partnerovi pomstít, a zájmem dětí se jen ohánějí, aby podpořili vlastní cíle.

Možná byla návštěva sociální pracovnice předčasná, protože děti nerozuměly, co se děje a co bude dál. Otázka sociální pracovnice je zaskočila.

Bylo správné, že poměry v rodině řešil s Lucčiny rodiči soud?

Nebylo zbytečné. Rodina a rodinná domácnost jsou nedotknutelné do té míry, do které poskytují bezpečné prostředí pro děti a osoby, které v rodině a domácnosti bydlí. V situacích, kdy jsou jakkoliv ohroženy zdraví, život nebo nejlepší zájem dítěte, je intervence soudu žádoucí a nutná. I z příběhu můžeme vysledovat, že zpětná vazba pro rodiče byla důležitá a pomohla jim efektivněji řešit rodinnou situaci.

Je rozvod Lucčiny rodičů nejlepším řešením?

Vztah mezi jejími rodiči je trvale, nenávratně a vážně poškozen do té míry, že selhává základní komunikace mezi jejími rodiči jako dospělými lidmi. Dále selhává komunikace rodičů vůči dětem. V takovém případě a po vzájemné shodě rodičů nemá smysl setrvávat v nefunkčním manželství. Dlouhodobý stres, který je spojen se setráváním v nefunkčním svazku, jen přitěžuje všem aktérům v rodině.

Je nutné upravit poměry mezi rodiči a Luckou po rozvodu jejich manželství?

Ne vždy se rodiče dokážou dohodnout na formě péče o své děti v době rozvodu a po rozvodu jejich manželství. Známe několik forem péče o děti po rozvodu rodičů (svěření do péče výhradně jednoho rodiče, střídavá péče). Vždy je nutné volit, která forma úpravy poměrů mezi rodiči a dětmi bude nejefektivnější a bude pro děti nejvhodnější.

O formě této péče rozhoduje vždy soud. Ten posuzuje jako nejdůležitější věc nejlepší zájem dítěte a na základě tohoto vyhodnocení se pak přikloní k některé formě péče rodičů o jejich děti po rozvodu manželství.

Bylo svěření Lucky a jejího bratra do péče jejich maminky nejvhodnějším řešením?

Patrně ano, protože děti by asi nepřivítaly přesun do nové domácnosti s otcovou partnerkou, ke které mají prozatím nepřátelský vztah. Rodinná atmosféra se tímto rozhodnutím zklidnila. Po odchodu Lucčina otce s jeho novou partnerkou z bytu se vracejí do normálních kolejí běžně nastavené rituály v rodině, na které byli všichni členové rodinné domácnosti dlouhou dobu zvyklí.

A co na to všechno Lucka?

Jako každé dítě doufala, že se stane zázrak a všechno se vrátí k tomu, jak to bývalo dřív. Nakonec to dopadlo jinak. Důležité je, že se situace v rodině stabilizovala a ona se dále stýká s oběma rodiči i svým bratrem. Celá situace mohla dopadnout mnohem hůře, kdyby se rodiče nedokázali na základních věcech týkajících se jejich dětí dohodnout. Bude záležet na tom, jak se vyvinou vztahy v rodině dále. Je možné, že si Lucčin otec pořídí další dítě s novou přítelkyní. I toto by mohl být další impuls ke změně situace v rodině.

Závěrečný úkol pro žáky:

Zamyslete se nad následujícími otázkami:

1. Jakou životní zkušenost si obě děti odnesou z rozvodu svých rodičů?
2. Měli by jim rodiče vysvětlit, co se stalo a proč? K čemu je to dobré? Nebo děti nemají do záležitostí svých rodičů co mluvit?
3. Ve vztahu rodičů se objevily prvky domácího psychologického násilí – dokázali byste přijít na to, které to byly?

Shrnutí příběhu:

Dospělí by se při rozhodování měli ohlížet především na zájmy svých dětí. Pokud to nedokážousami, roli ochránců dětí přebírají instituce: oddělení sociálně-právní ochrany dětí a soudy. Pocit křivdy a vztek jsou nejhoršími spojenci, v boji proti partnerovi se děti stávají „zbraněmi nejtěžšího kalibru“. A zástupci institucí někdy neumějí s „hlasem dětí“ pracovat.

Pokračujte v kreslení příběhu. Co bude dál s Luckou a jejím bráškou?

Jirka (10 let)

Téma: Právo na vzdělání

Cíl: Žáci si uvědomí hodnotu a význam vzdělávání pro rozvoj svého potenciálu.

Anotace:

Jirkovi (11 let) to ve škole nejde, je pomalejší než ostatní a školou těsně proplouvá, protože otec problémy vždy uhladí. Potřeboval by podporu při zvládnání učiva, ale tu nedostane ani doma, ani ve škole. Rodina nežije společně, otec má na Jirku vysoké nároky, které syn nezvládá, a matka otce slepě podporuje v jeho ambicích. Jirku také mrzí, že není oblíbený mezi spolužáky, a tak si je kupuje za sladkosti. Rád by zažil úspěch a obdiv, ale ten nepřichází, tak na sebe začne upozorňovat nevhodným způsobem. Příběh ukazuje, že by se rodiče měli dívat na vzdělávání očima svého dítěte a hájit jeho právo na takové vzdělávání, které mu pomůže najít v životě místo, kde bude moci rozvíjet svoje silné stránky.

Průběh aktivity:

1. Rozdělíme žáky do skupin. Jejich úkolem je odpovědět na tyto otázky:
 - Proč se máte podle rodičů učit? Co myslí tím, když říkají, že „bez školy to nikam nedotáhneš“?
 - K čemu je vzdělání? A k čemu je učení? Bude vám v životě stačit vzdělání, nebo je lepší umět se učit?
 - Kterému povolání nebo studiu byste se podle vašich rodičů měli věnovat? Čím to zdůvodňují? (např. právník, protože vydělává hodně peněz; učitel, protože má dva měsíce prázdnin, apod.)
 - A co vy na to?
 - Mají rodiče rozhodovat o tom, jakou školu bude dítě navštěvovat? Proč ano, proč ne?
2. Promítneme žákům příběh Jirky. Poté je vyzveme, aby rozhodli, jestli měl Jirka zůstat na původní škole, a vysvětlili proč. Následuje společná diskuse.

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Mají dospělí rozhodovat o zájmech a o volbě školy svých dětí?

Rodiče by měli přistupovat k výběru vzdělávání a zájmů svých dětí velmi citlivě, a to s ohledem na jejich schopnosti a od nich se odvíjející možnosti. Vzhledem k jejich dalšímu vývoji je velmi nebezpečné promítat do nich své neuspokojené ambice a nesplněná přání bez ohledu na jejich silné stránky. Mezi rodiči a dětmi dochází ke ztrátě respektu a schopnosti vzájemně komunikovat, která je v životě dítěte pro modelování jeho osobnosti zásadní. Vzájemné negativní vztahy s rodiči pak obvykle provázejí dítě

celým jeho životem a mohou se odrážet i v dospělosti při navazování partnerských vztahů a ve výchově vlastních dětí. Jen zřídkakdy se stává, že má dítě plně shodné zájmy se svými rodiči a respektuje jejich přání.

Má Jirka právo projevit svůj názor, kam by se chtěl ve vzdělávání ubírat?

Dítě by určitě mělo mít právo spolurozhodovat o tom, jakou školu zvolit. Vždyť jde přeci o jeho život, o jeho budoucnost, o jeho budoucí profesi. Každé dítě má specifické předpoklady k výkonu určitých činností, je šikovné na něco jiného, má své více či méně racionální a realizovatelné sny a představy o svém povolání. Tyto sny a představy se v průběhu jeho zrání tříbí a ujasňují. Proč nedat dítěti prostor pro to, aby si samo zvolilo vzdělávání, ke kterému má blíže a které je pro něj vhodnější? V každém případě je třeba vyhodnotit objektivitu informací dítěte.

Je normální, pokud dítě přechází z jedné školy na jinou v případě, že mu nevyhovuje obsah a styl výuky. Navíc, dítě má právo se vyjadřovat ke všemu, co se ho týká. Občanský zákoník zmiňuje věkovou hranici 12 let, kdy dítě musí být slyšeno. Ale toto neplatí jen pro právní normy. Dítě má právo být slyšeno vždy! A musí být slyšeno v první řadě svými rodiči. Ti zpočátku formují jeho cestu životem a vzděláváním. Když rodiče nenaslouchají nebo nechtějí naslouchat, je to cesta plná překážek – překážek pro dítě. Běh na dlouhou trať, kdy dítěti dochází dech.

Pokud dítě často zlobí, jedná se vždy o jeho nevychovanost?

Zlobení dítěte ve škole i mimo ni může být důsledkem buď příliš liberální výchovy, kdy je dítě rodiči nekriticky adorováno a nejsou mu nastaveny potřebné mantinely, nebo naopak dlouhodobým nezájmem rodičů a absencí pocitu bezpečí ve vlastní rodině. Velmi často se setkáváme s dětmi, které ve škole zlobí a na vyučování se nepřipravují jenom proto, že si jich nikdo nevšimá doma ani ve škole. Negativně je pak naplňuje častý a převážně negativní zájem třídního učitele, zlost z nepochopení ze strany dalších pedagogů a pozice outsidera mezi spolužáky. Zdemánaše školství při práci dlouhodobě neúspěšnými žáky velké rezervy. Ti na sebe chtějí nějak upozornit, a když to nejde školními výsledky (v tomto věku stejně jen těžko získají u spolužáků za dobré známky obdiv), tak volí pravý opak, tedy to, co zvládnou.

Lze považovat Jirkův incident s hasicím přístrojem za lumpárnu problémového dítěte?

Takto jednoduše to vnímat nelze. Byla to snaha upozornit na sebe, ale zejména na své problémy, o které se v jeho případě nikdo nezajímal. Byla to snaha zoufalého dítěte, aby si ho rodiče (byť v negativním slova smyslu) všimli. Jirka neměl právo poškodit věc, ale co měl dělat v rámci svých možností, aby na sebe upozornil? Zde by měl zasáhnout zkušený pedagog, který dítě zná, nebo školní preventista, školní psycholog či výchovný poradce. To jsou odborníci, kteří by měli umět „číst mezi řádky“, vyhodnocovat chování dětí s ohledem na jeho osobnost. A ve vztahu k rodičům pak poskytnout zpětnou vazbu, návod na pomoc a poradenství.

Pocházejí Jirkovy opakované a dlouhodobé školní neúspěchy jen z nechuti učit se a z lenosti?

Bohužel, takto schematicky to vidí mnoho učitelů a také i mnoho rodičů. Příliš je nezajímají příčiny těchto neúspěchů. Za špatnými školními výsledky může být více proměnných. Jednou z nich může být skutečně pouhá lenost a nechuť si plnit

povinnosti. Nicméně v mnoha případech je celá věc složitější. Děti mohou vykazovat špatné výsledky například z důvodu specifických poruch učení a chování (dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, poruchy pozornosti, soustředění atd.), z důvodu hraničního intelektu či intelektu v pásmu nezjištěné mentální retardace, ale i z důvodu špatných vztahů mezi rodiči, nezájmu osob blízkých, nereflektování jejich potřeb školou a z toho pramenících dlouhodobých neúspěchů, šikanování atd. Školy se v lepším případě přes osoby odpovědné za výchovu (nejčastěji rodiče) mnohdy obracejí na školská poradenská pracoviště (pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra), kde odborní pracovníci děti vyšetří a zjistí pravý důvod špatných školních výsledků. Pokud je to potřeba, nastaví ve spolupráci se školou a rodiči individuální vzdělávací plán.

Jak se se svojí situací vyrovnává Jirka?

Jirka vnímá jen povrchní zájem otce a určité nepochopení ze strany matky, k níž se otec navíc chová nevhodně. Cítí, že se za něho a jeho školní výsledky otec stydí a své otcovské povinnosti omezil pouze na kupování atraktivních věcí v cizině. Jirka si po permanentních nezdarech a nezájmu okolí o pozornost začal říkat tím nejnevhodnějším způsobem – špatným chováním. Za jeho činem, kdy hasicím přístrojem poškodil prostory školy, potrestal nevědomě všechny ty, kteří se k němu nechovali dle jeho pohledu hezky nebo jeho situaci nechťeli chápat – nadměrně ctižadostivého otce, nechápající matku a školu, která mu věnovala jen negativní pozornost. Nakonec ale po útěku z domova dosáhl svého, matka pochopila jeho hraniční možnosti a učinila potřebné kroky k jeho přeřazení do školy, která dostatečně široce vnímá hranice jeho možností a hlavně naplňuje individuální schopnosti každého ze svých žáků a ještě jej za úspěchy chválí. V tomto případě nelze Jirku pouze odsuzovat za špatné chování. Je potřeba vidět jeho činy jako volání o pomoc, byť zcela nevhodné.

Závěrečný úkol pro žáky:

Jak byste řešili Jirkovu situaci vy?

1. Myslíte si, že by Jirkovi pomohlo, kdyby se s ním doma někdo učil látku, která mu nejde?

Každá pomoc je dobrá. Každý máme svoje silné a slabé stránky, a to nás limituje. Když někomu nejde matematika v páté třídě, neznamená to, že mu nikdy nepůjde. Dítě se vyvíjí po intelektuální stránce různým tempem, abstraktní myšlení se může vyvinout později, také existují rozdíly mezi děvčaty a chlapci.

Myslíte, že by Jirkovi pomohlo, kdyby se svěřil doma, jak ho mrzí, že nemá žádné opravdové kamarády?

Určitě by více pomohlo, kdyby se svěřil některému z učitelů, k němuž má důvěru.

2. Proč myslíte, že Jirka opravdové kamarády nemohl získat?

Jirka bezděčně přejímá vzorce chování svého otce. Ten zaměňuje vztahy za materiální požitky, Jirka se tedy naučil kupovat si vztah za bonbóny, playstation apod.

3. Bude Jirka na nové škole spokojenější?

Snad ano, protože bude zažívat úspěch. A úspěch mu dodá sebedůvěru k tomu, aby navázal rovnocenný vztah se spolužáky. Už si je nebude muset kupovat.

Reflexe z Jirkova příběhu:

Každý žák vstupující do školy by měl mít pozornost pedagoga. Každý pedagog by měl být schopen intuitivně alespoň v základních rysech odhadnout možnosti jednotlivých žáků a podle toho na ně klást přiměřené nároky. **I v tomto případě platí výrok profesora Zdeňka Matějčka o tom, že každý žák může pracovat pod své možnosti, ale nad ně žádný z nich.**

V první linii Jirkova života stojí jeho rodiče. Ti ho znají nejlépe. Ale přijímají ho takového, jaký je? Každý rodič chce ve svém dítěti vidět to nejlepší a chce, aby dosahovalo těch nejlepších výsledků. Každé dítě však má své limity a tyto limity se překročit nedají. Určitě by bylo vhodnější, aby Jirka rozvíjel své schopnosti a dovednosti, které mu jsou vlastní a u nichž je předpoklad pozitivního rozvoje.

Tomáš (12 let)

Téma: Právo zapojit se do rozhodování o vlastní budoucnosti

Cíl: Uvědomit si, že dítě má právo zapojit se do rozhodování o záležitostech, které se ho týkají, přiměřeně jeho věku a mentální vyspělosti, citlivě s ohledem na závažnost každého rozhodnutí.

Anotace:

Tomáš (16) má dilema. Vyrůstá u babičky, protože se o něj jeho vlastní matka nedokázala řádně postarat. Ta však zničehonic přijde s nápadem, že si vezme Tomáše zpátky. Tomáš ví, že by babička nesla těžce, kdyby odešel. Byl by nejraději, kdyby všechno zůstalo při starém. Tlak obtížného rozhodnutí neunes a plánuje útěk, aby se vyhnul jednání na orgánu sociálněprávní ochrany dětí. Naštěstí potká někoho, kdo mu poradí, jak situaci vyřešit. Tomáš sice dostane právo, aby se rozhodl, ale nikdo mu jeho rozhodnutí nedokáže usnadnit. Jeho právo bylo naplněno formálně, aniž by mu někdo vysvětlil, jaké mohou být motivy jednání jeho matky, jaké následky by změna přinesla. Zůstal na všechno sám.

Průběh aktivity:

1. Na úvod aktivity se žáků zeptáme: Co je to dilema?
2. Vyzveme je, aby sami za sebe napsali příklady nějaké situace, kdy se budou muset rozhodovat, co dál.

Elicitace: Budu hrát fotbal, nebo s tím přestanu? Na kterou školu si podám přihlášku?

3. Ptáme se: Umíte si představit situaci, kdy svým rozhodnutím někomu ublížíte?

Elicitace: Když přestanu hrát fotbal, bude to mrzet můj tým / mého tátu. Když přestanu chodit na balet, bude to mrzet moji trenérku apod.

4. Následně se ptáme: Zažili jste někdy situaci, kdy jste se rozhodovali mezi jedním a druhým kamarádem, protože všichni tři jste se kamarádit nemohli (ostatní si nebyli navzájem sympatičtí nebo na sebe žárlili a snažili se mít vás jenom pro sebe)? Pokud jste takovou situaci nezažili, zkuste si představit, jak byste ji řešili.
5. Promítneme žákům obrázky k příběhu Tomáše a vyzveme je, aby se ve skupině pokusili dovyprávět, o čem by mohl být. Tomáš žije s babičkou, protože maminka o něj jako o malé dítě neuměla pečovat. Nemá stálou práci, chová se nezodpovědně, ochotně přijímá každou pomoc od vlastní matky.
6. Následně skupiny prezentují své příběhy, které porovnáme se skutečným příběhem. Ptáme se: Jaké je vaše hodnocení chování postav?

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Bylo správné, aby se Tomáš dozvěděl o tom, že o něm bude rozhodovat soud?

Ano, je to správné. Děti mají právo na informace o věcech, které se jich bezprostředně týkají a kterým jsou schopny s ohledem na svůj věk a vývoj porozumět. Informace jim však musí být zprostředkovány srozumitelnou formou a citlivým způsobem. Je důležité, aby jim informace předávali na prvním místě vždy lidé, kterým děti důvěřují a mají k nim pozitivní vztah. To jsou především rodiče nebo jiná blízká osoba, která je odpovědná za jejich výchovu.

Bylo správné, aby byl Tomáš postaven před rozhodnutí vybrat si mezi mámou a babičkou?

Nebylo. Děti nemají být vtahovány do sporu mezi dospělými a nesmí být na ně přenášena váha rozhodnutí a zodpovědnost za budoucnost. To zásadně patří do rodičovské odpovědnosti. Tato rozhodnutí za ně musí udělat dospělí, kteří by měli být v první řadě schopni se sami mezi sebou na věci dohodnout. Pokud to však z nejrůznějších důvodů nezvládnou, musí za ně rozhodnout soud. Každé dítě je pak u soudu zastupováno nezávislou osobou, která nestojí ani na straně babičky, ani na straně mámy, ale snaží se soudu navrhnout takové řešení, které bude pro dítě nejlepší a bude v jeho zájmu.

Měl Tomáš právo vyjádřit se k tomu, u koho chce zůstat?

Ano, měl. Právo dítěte svobodně vyjadřovat své názory o všech záležitostech, které se ho týkají, je zaručeno Úmluvou o právech dítěte. Postojům dítěte, které si dokáže samo na věc vytvořit svůj názor a umí jej formulovat, je třeba věnovat náležitou pozornost. Proto má soud i sociální pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, která dítě u soudu hájí, povinnost názor dítěte zjišťovat a znát a při rozhodování jej brát v úvahu.

Co mohla máma s babičkou udělat jinak?

Tomáš byl mámou „zahnán do kouta“ a nucen lhát při pohovoru se sociální pracovníci. Ovlivňování dětí ve sporech dospělých, zneužívání jejich citové závislosti, využívání strachu dítěte ze ztráty náklonnosti, lásky, ztráty domova či bezpečí naplňuje atributy psychického týrání. Zlomení dítěte na svou stranu přes jeho vnitřní odpor a nesouhlas má zcela devastující následky na jeho psychiku a schopnost v dospělosti navazovat sociální vztahy, důvěřovat svému okolí a nejbližším, vytvářet přátelské a partnerské vztahy, být sebejistý a ve svém důsledku mít schopnost rozeznat, co je správné, co špatné, co je dobré a zlé. Babička mohla poskytnout Tomášovi větší citovou oporu a zázemí. Nebylo správné jít do sporu mezi ní a matkou tím, že Tomáš bude konfrontován s babiččím hodnocením matky.

Bylo správné, že Tomáš řešil své trápení tím, že nešel v noci domů?

Určitě nebylo. Nepřijít domů není v takovém případě správným řešením a je pro dvanáctiletého chlapce velmi rizikové. Jen šťastnou náhodou si jej všimla kurátorka, která má zkušenosti s podobnými případy, a vyslechla jeho trápení. Všechny děti mají zaručeno zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, že se mohou samy kdykoliv obrátit na sociální pracovníci, která má zkušenosti s podobnými případy a je připravena jim pomoci a zbavit je zbytečných obav a strachu. Stejně tak se se svými starostmi mohou obrátit na paní učitelku, která je vyslechne, pomůže jim se v situaci lépe orientovat

a má kontakty na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Děti už také většinou vědí, že existuje Linka bezpečí s telefonním číslem 116 111 – na ni se můžou obrátit kdykoliv, protože má non-stop provoz.

Musí Tomáš na sociálku?

Ne, nemusí, sociální pracovnice jej může navštívit doma nebo i ve škole, kde si s ním může bez přítomnosti rodičů v bezpečném prostředí popovídat. Sociální pracovnice nesděluje rodičům všechno, co děti uvedou a s čím se jí svěří, je povinna chránit děti před zbytečnými výčitkami, slovními nebo i fyzickými útoky ze strany rodičů.

Je správné, že Tomáš zůstal u babičky a nevrůstá se svou mámou?

Za dané situace toto řešení je správné a soud rozhodl v zájmu Tomáše. Je správné, že se Tomáš může s mámou vidět, jak bude sám chtít. Je dobře, že máma s babičkou k sobě našly cestu a dokážou spolu o věcech otevřeně mluvit. Máma již nemá strach z toho, že se jí bude Tomáš odcizovat v péči babičky, babička je spokojená, že může přes potíže mámy dát Tomášovi zázemí, které sám potřebuje. A pomyslným „vítězem“ sporu dospělých se tak stal sám Tomáš, který je šťastný, že nepřišel ani o jednu osobu, kterou má rád.

Motivace matky byla podle filmu spíš „ziskuchtivá“, byla ve vleku kamarádů, se kterými probírá svoje trable. Přitom je matka sama spíš dítě a ochotně využívá svoji vlastní matku.

Shrnutí příběhu:

Právo být slyšen a aktivně se zapojit do rozhodování v záležitostech, které se dítěte týkají, nesmí vést k situaci, kdy si dítě ponese trauma z toho, že jeho rozhodnutí někomu ublíží. Dítě v této situaci má nárok na odbornou pomoc, kterou získá na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, nebo může zavolat na Linku bezpečí. Dítě potřebuje situaci správně rozumět, vyhnout se tomu, aby s ním někdo manipuloval nebo aby ho někdo využíval. Tím si chrání svoji důstojnost.

Pavel (10 let) – šikana očima oběti

Radim (13 let) – šikana očima agresora

Téma: Právo na řádnou výchovu

Cíl: Žáci poznají příčiny šikany, které pocházejí z nevhodného rodinného prostředí a z nedostatku vhodné výchovy ve smyslu rozpoznávání pravidel chování a vztahu k ostatním.

Formulace cíle pro žáky: Žáci se naučí pochopit, jak se z dětí stávají ti, kteří ubližují druhým, a jak jim lze pomoci.

Anotace:

Radim (13 let) žije v malém městě, vyrůstá v prostředí, kde mu chybí dostatek vhodných podnětů. Otec jezdí s kamionem a většinu času věnuje vydělávání peněz řízením, často nebývá i několik dní doma. Když přijede, o výchovu Radima se příliš nezajímá, jen stále opakuje, že chce mít klid. Matka na výchovu nestačí a nedokáže Radimovi nahradit otcovu nepřítomnost. Radim tráví volný čas, jak umí – s partou kamarádů ničí majetek druhých, tj. dopouští se vandalismu. Pavel (10 let) se cítí také sám, protože je ve třídě nový. Do malého města se přistěhoval k prarodičům, jelikož překážel novému příteli své matky. Pro zábavu party starších spolužáků se stane „snadnou kořistí“. Z vděčnosti plní všechna jejich přání, například krade peníze a alkohol prarodičům, kteří jej vychovávají. Jednou ho Radim a jeho parta pro zábavu přiváží v lese u stromu a utečou. V noci najde Pavla policie a vše má dohru na OSPOD – kurátor si pozve k pohovoru Radimovy rodiče a není to poprvé. Navrhne možnost výchovného zařízení a rodiče to s úlevou přijímají, protože sami nevědí, co s ním. Radim dostane strach a z úřadu uteče. V duchu se ptá, co proti němu všichni mají.

Úvod do příběhu:

Položte žákům následující otázky, popřípadě využijte otázky jako anketu. Také můžete postupovat podle pracovních listů Pavel a Radim, které jsou ke stažení na www.hlasydeti/proskoly.

Anketní otázky:

1. Máš pocit, že tě spolužáci ve třídě přehlížejí?
2. Máš u spolužáků autoritu? (Když přijdeš s nějakým nápadem, přijmou jej spolužáci?)
3. Měl/a jsi s některým ze spolužáků (spolužaček) větší konflikt? Pokud ano, zastali se tě ostatní?
4. Máš ve třídě více jak čtyři dobré kamarády?

5. Myslíš si, že by se tě většina spolužáků ve třídě zastala, pokud by ti někdo ubližoval?
6. Máš ty nebo tvoji spolužáci problémy se staršími žáky školy?
7. Stalo se u vás ve třídě nebo ve škole, že se někomu z vás na Facebooku někdo vysmíval a pomlouval ho?

Metodická poznámka pro učitele

Učitelé, třídní učitelé, ideálně všichni, kteří se na výuce v dané třídě podílejí, by si měli všimnout klimatu ve třídě, aby mohli zaznamenat první signály nesouladu a mohli na ně včas reagovat. I zde platí, že prevence se vyplatí a bývá snadnější než samotná „léčba“ šikany.

Učitelé by si měli vytvářet zevrubný přehled o náladách ve třídě, rozpoznávat žáky dominantní, ale i outsidersy, kteří potřebují podpořit, protože právě ti bývají „ohroženým druhem“. Jde obvykle o děti **hyperprotektivních rodičů**, které nejsou zvyklé samy se prosazovat, ale stejně tak jde i o děti, které **nemají oporu v dobrém zázemí ani ve škole, ani doma**.

Na obou pólech se mohou nacházet **děti, které procházejí dlouhodobějším a opakujícím se traumatem** (násilí v rodině, fyzické či psychické týrání, neuspořádané vztahy dospělých, nový partner rodiče, matka často střídající partnery apod.), což může přerůst až v psychické poruchy dítěte a psychiatrickou diagnózu. Při neuspokojování základních potřeb zpravidla dochází k **deprivaci** dítěte na úrovni psychické či fyzické, často i současně, což se odráží v deprivaci sociální. Tato deprivace má podobu **zanedbávání potřebného zájmu o dítě**, dítě nemá zajištěno bezpečné rodinné prostředí, není mu poskytována potřebná podpora a stimulace psychického a fyzického vývoje, což se může projevat v nedostatečné a nekvalitní výživě (nedostatek jídla versus převážné stravování ve fastfoodu či přejídání se, nekontrolovaná spotřeba sladkých nápojů, nadměrná konzumace sladkostí apod.), rodina neadekvátně zajišťuje zdravotní péči (chybějící očkování, zanedbaná péče o chrup, neošetřená zranění a symptomy akutních či chronických onemocnění apod.), dostatek vhodného oblečení, nejsou zajištěny bytové podmínky (např. cizí lidé v bytě, nevhodná společnost rodičů) a další. Deprivované děti bývají častěji nemocné a jsou rovněž více ohroženy školními úrazy, zvláště když se s deprivací pojí **ADHD**, protože mívají snížený odhad míry hrozícího nebezpečí.

Třídní soudržnost a klima mohou narušit děti s **poruchami chování, zvláště pak děti s hyperkinetickou poruchou**. Tyto děti mají velký problém se soustředěním, snadno se nechají rozptýlit při sebemenších rušivých podnětech, které ostatní žáci ani neznamenají, dále nezvládají své chování ve třídě i mimo ni. Naopak pokud se na nějakou činnost, která je zaujme, soustředí a jsou z ní vyrušeny, bývají často agresivní. Je pro ně velkým problémem samostatně pracovat, potřebují neustále připomínat, že mají úkol. Tyto děti jednájí impulzivně, vyvolávají konflikty, bývají agresivní vůči okolí, ale někdy i vůči sobě (autoagresivita, různé formy sebepoškozování). Velmi obtížně se orientují ve společenských vztazích a ve vnějších projevech bývají nevyzpytatelní. Dokážou snadno učiteli „rozložit“ celou hodinu, což často učitel řeší permanentním trestáním za výchovné přestupky, které se mívají účinkem. Porucha koncentrace vede také k tomu, že tyto děti mají špatné školní výsledky.

Dlouhodobější zažívání školního i mimoškolního neúspěchu (známky, zapojení do kolektivu a uspokojivý kontakt s vrstevníky) **může vést tyto děti k nechuti do školy chodit, tj. vzdělávání se pro ně stává velkým nepřítelem. Z takovýchto jedinců se rekrutuje převážná část záškoláků, na které se postupně nabalují další závažné problémy výchovného rázu, včetně negativních part, zneužívání omamných a psychotropních látek a s tím související kriminality.**

V obdobné situaci jsou **děti s poruchami chování a učení bez hyperaktivity**, tj. trpící **syndromem ADD**. Tyto děti mají stejné **problémy se soustředěním a pozorností**, ale tzv. klamou tělem – na první pohled působí dojmem, že pozorně poslouchají výklad učitele, ale přitom nejsou duchem vůbec ve třídě přítomné. Dále je pro ně typická obsedantnost a ulpívání na nepředvídatelných věcech, které obvykle dítě bez této poruchy ani nezaznamená. Tyto projevy u „hypoaktivních“ dětí vedou k častým záměnám s autismem. Hypoaktivní děti bývají pro svoji jinakost často terčem posměchu a tím i obětí psychické, někdy i fyzické šikany.

Dalšími dětmi, kterých je třeba si preventivně ve třídě všímat, jsou **nový žáci**, kteří nemají schopnost rychle se do kolektivu zapojit. Jde především o děti spíše introvertní, které se hůře v novém kolektivu prosazují, případně jsou něčím výjimečné (barva pleti, jazyk, zdravotní postižení či znevýhodnění, vady řeči, nižší sociálně ekonomický status, atypická mimika, tiky, fyziognomické zvláštnosti apod.).

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi

Měl Radim doma dobré zázemí? Jak ho rodiče vychovávali?

Matka se o Radima starala v podstatě sama, protože otec jezdil s kamionem a nebyl často doma, a pokud byl, chtěl mít klid. Radim tak měl minimální možnost identifikovat se s otcem a trávit s ním společný čas. Matka pracovala na směny a rovněž se synovi mohla věnovat jen minimálně. Chlapci chyběl pozitivní vzor v rodičích, prostor ke věřování se svými problémy, a protože doma nenacházel u rodičů čas, hledal jej, jak je to téměř pravidlem, u kamarádů. Rodiče zanedbali výchovnou péči o Radima v jeho zásadních obdobích, která předurčují jeho další vývoj – v předškolním věku, prepubertě a pubertě.

Speciálně mladší předškolní věk je z hlediska rozvoje bezpečné vazby u dítěte stěžejní, protože v tomto období se vytvářejí základní osobnostní vlastnosti. Kvalita vazby určuje na základě vžitých modelů emoční a sociální adaptaci v jeho dalším životě. Ochranná funkce rodiny se odvíjí od ochranné funkce vztahu mezi dítětem a jeho dominantním pečovatелеm, jímž bývá zpravidla matka. Důsledkem rané zkušenosti interakce dítěte s rodičem je vznik tzv. morálního citění, jehož podstatou je schopnost cítit a uvědomovat si duševní stavy jiných lidí ve vztahu k vlastním emočním a kognitivním procesům, tzv. mentalizace.

Mentalizací rozumíme schopnost vcítění se do pocitů a uvědomění si duševního stavu jiné osoby – dítě se učí odhadovat situaci, chránit se před napadením, předvídat reálné chování a reflektovat stav myslí druhé osoby. Tím se u něj rozvíjejí pozitivní sociální vztahy a schopnost vcítit se do prožívání druhé osoby, což blokuje rozhodnutí vědomě někomu jinému ublížit.

Ti, co tzv. mentalizaci postrádají, nejsou schopni uvědomit si utrpení svých potenciálních obětí a řeší své psychické konflikty na fyzické úrovni – například napadením, ubližováním, záměrným způsobováním bolesti. Prevencí tohoto deficitu je umožnit vytváření co nejvíce smysluplných vztahů s nedeprivovanými lidmi a vytváření doda-

tečných vazeb, evokujících alespoň částečně vazbu bezpečí, což zjevně Radimovi chybělo.

Myslíte si, že mohl Radimovi někdo z jeho blízkého okolí pomoci?

Radimovi mohli pomoci především jeho rodiče, pokud by pochopili traumatizující způsob jejich výchovy – chlapec vyrůstal bez pozitivních emočních prožitků a škola, v níž se chlapec negativně rozvíjel, nedokázala preventivně reagovat. Rodiče by museli přehodnotit výchovu, začít s Radimem trávit více volného času (jak otec, tak matka), stanovovat pravidla a dbát na to, aby je dodržoval, nabízet mu jiné podněty, jak trávit volný čas (např. sport), a hovořit s Radimem o jeho budoucnosti.

Co bylo podle vás nejhorším Radimovým činem?

Nejhorší bylo, že Radim přivázał s kamarády Pavla v lese a nechal ho tam napospas. Trauma, které Pavlovi způsobili, může mít následky v jeho dalším životě. Jedinci s podobnou zkušeností se stávají obětí šikany či nepřiměřeného zacházení i v dospělosti, například v pracovních kolektivech, bývají psychicky labilní a postrádají jistotu při vlastním rozhodování.

Dalo by se ještě nyní zachránit Radima před výchovným ústavem?

Záchrana před školským výchovným zařízením nezáleží pouze na Radimovi, ale především na jeho rodičích. Pokud se mu nebudou věnovat, tak chlapec před výchovným ústavem nic nezachrání, protože se jeho rizikové chování bude opakovat a pravděpodobně i stupňovat. S jistou nadsázkou by se dalo říci, že výchovný ústav může Radima zachránit před vlastními rodiči, protože mu může poskytnout vedle emoční zkušenosti také to, co mu zjevně chybělo – mantinely ve využívání volného času, morální mantinely ve vztahu k jiným lidem apod. Bohužel v Radimově věku bývá často již pozdě na změny zásadního charakteru, zvláště když nebývají schopni přehodnotit výchovu a provést zásadní změny v přístupech k dítěti právě rodiče.

Co bude s Radimem dál?

Radim je příkladem dítěte, na které si z různých důvodů rodiče neudělali dostatek potřebného času a příliš se nezajímali o jeho vývoj, zjevně od raného věku.

Nestanovili mu pravidla chování a on je zahlcen volným časem, s jehož trávením si neví rady. Chlapec má vypěstovanou poruchu chování, která se sdružuje s nepříznivým psychosociálním prostředím, včetně neuspokojivých vztahů v rodině a selhávání ve škole. Možná by se dalo uvažovat o přítomnosti reaktivní poruchy příchyllosti v dětství, která se vyvíjí za přítomnosti trvalé abnormality v sociálních vztazích dítěte spojených s citovou poruchou jako reakce na negativní změny v životních podmínkách, tedy i v rodině, která nezabezpečuje základní emoční zázemí.

Kevin (16 let)

Téma: Právo na ochranu soukromí, cti a pověsti, právo na rozhodování o vlastní budoucnosti

Cíl: Jak hájit svá práva, když je porušují ti, kteří by se o dítě měli starat a jeho práva dodržovat? Žáci se seznámí s úlohou příbuzenské pěstounské péče a orgánů, které jsou pověřené sociálněprávní ochranou dětí.

Anotace:

Příchod dítěte do nové rodiny je vždycky velkou změnou a zátěží pro obě strany. Je třeba mít na paměti, že děti mají své potřeby a práva. Občas mají pečující osoby svérázné představy o výchově, ignorují doporučení odborníků a domnívají se, že své principy prosadí za každou cenu. Někdy však může být cena příliš vysoká. Sledujte příběh šestnáctiletého Kevina, který přišel nejdřív o oba rodiče a pak i o dědu. Proč to nakonec muselo dojít tak daleko, že si sáhl na život?

Průběh aktivity:

1. Rozdělíme žáky do skupin. Vyzveme je, aby si představili situaci, kdy dítě přijde o rodiče a jeho příbuzní se nabídnou, že se o něj postarají. Ptáme se: Je vstup do nové rodiny pro dítě snadný, protože své příbuzné zná? Jaké problémy mohou nastat? Úkolem žáků je napsat alespoň tři problémy, s nimiž se dítě v péči příbuzných může potýkat.

Poznámka: Na ZŠ můžete použít pro snadnější asociaci postavu Harryho Pottera z oblíbené knižní série.

2. Skupiny postupně prezentují své nápady. Následuje společná diskuse.

Možné problémy: Jiný životní styl, jiný výchovný styl, neznalost rodinných rituálů, nedostatek soukromí, střety s dalšími dětmi v rodině, odstrkování, ubližování, ponižování, výčitky (obětovali jsme se kvůli tobě a ty nejsi dost vděčný...), negativní komunikace o rodičích dítěte apod.

3. Hrdinou našeho příběhu je Kevin, který má s Harry Potterem mnoho společného. Sledujte jeho příběh a všimněte si, v čem se liší (kromě toho, že má Kevin smůlu, protože je „mudla“).

4. Následuje projekce filmu a společná diskuse.

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Bylo správné, že se o Kevina starala jeho prateta?

Rozhodnutí o tom, kdo je povinen pečovat o nezletilé dítě, o něhož se nemohou starat rodiče, záleží na rozhodnutí soudu. Ten je podle zákona povinen znát názor dítěte s ohledem na jeho věk a při rozhodování k němu přihlížet. Prvním, kdo bývá zpravidla osloven, je někdo z blízkých a příbuzných dítěte. U Kevina to byla sestra jeho dědečka, která svému bratrovi přislíbila, že se o něj po jeho smrti postará. V době, kdy o tom soud rozhodoval, to bylo nejvhodnější řešení před svěřením Kevina do péče cizí pěstounské rodiny nebo jeho umístěním do dětského domova.

Byl správný přístup pratety k péči a výchově Kevina?

Kevin byl u pratety zajištěn po stránce materiální péče dobře, měl svůj pokoj, měl zajištěno jídlo, ošacení, nestrádal nijak materiálně. Určité rezervy se však projevily ve výchově a saturaci duševních potřeb Kevina. Kevin ztratil soukromí, pochopení a porozumění a stal se terčem nevybíravých slovních útoků pratety, výčitek, nedůvěry, pomluv a neodůvodněných nařčení. Přístup pratety k výchově Kevina byl přísnější, než byl zvyklý u své dědečka, a vygradoval do psychického týrání, které skončilo pokusem o sebevraždu. Prateta se v průběhu péče o Kevina stala osobou, která není schopna bez pomoci jiných (odborné pracoviště) zvládat nároky péče o dospívajícího chlapce, nenašla či ztratila schopnost porozumění a empatie a nebyla sama schopna získat potřebný náhled na potřeby Kevina. Mezigenerační rozdíly bohužel často přinášejí nepochopení potřeb jedné či druhé strany, mnohdy oboustranné. S přibývajícím věkem se začínají často projevovat také geriatrické syndromy, které ovlivňují chování osoby.

Náhradní rodinná péče, respektive pěstounská péče prarodičů nebo dalších osob generačně vzdálených končí častěji neúspěchem než u náhradních rodičů věkem blízkých rodičům biologickým.

Měl Kevin právo rozhodnout, co s ním bude dál?

Ano, bezesporu měl právo se sám vyjádřit k tomu, že se necítí u pratety dobře, že ztratil své soukromí, že mu teta nerozumí, že má na něj nepřiměřené nároky, že se trápí, cítí se nechtěný, bezmocný, osamělý a nemá kolem sebe nikoho, kdo by mu byl oporou. Kevin se mohl svěřit kamarádovi, učitelce nebo sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, která rodinu musí dle zákona pravidelně minimálně 1x za 6 měsíců navštěvovat. Sám Kevin mohl navštívit pracoviště orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo tam alespoň zavolat a promluvit si se sociální pracovníci dřív, než se rozhodl k sebevraždě. Kevin také mohl své trápení zavolat na krizovou linku telefonické pomoci, a to zejména v době, kdy mu bylo nejhůř. Tady by mu poradili, jak dál postupovat, a společně mohli odvrátit způsob vyřešení situace, který si sám zvolil. Náhradní rodiče (ale i dítě samotné) se v případech vztahových, komunikačních a dalších problémů mohou obrátit také na Středisko výchovné péče, které je formou individuálních konzultací či stacionární nebo internátní péče rovněž kompetentní pomoci.

Kdo mohl něco udělat?

Nejspíše prateta nepocítovala potřebu řešit svůj přístup ke Kevinovi, který považovala za jediný a správný. Reagovat mohla třídní učitelka v situaci, kdy prateta rozhodovala o změně

školy a tvrdila, že na gymnázium Kevin nepatří. Reagovat mohli spolužáci nebo kamarádi Kevina nebo jejich rodiče, pokud o situaci od svých dětí věděli. Mohla reagovat sociální pracovníce, která s Kevinem při pravidelných návštěvách měla hovořit a je kompetentní doporučit krizovou intervenci nebo terapeutickou péči, například ve Středisku výchovné péče nebo na pracovišti klinického psychologa. Mohl reagovat sám Kevin tím, že se se svým trápením svěří. Ke svěření Kevina do péče jiné osoby než prarodiny mohlo dojít dříve než po jeho neuváženém jednání.

Proč Kevin řešil svoji situaci pokusem o sebevraždu?

Kevin pociťoval situaci jako bezvýchodnou a stala se pro něj bez cizí pomoci neřešitelnou. Ocitl se v krizové situaci, kdy jedná člověk často ve zkratu myšlení a volí pro něj nejjednodušší řešení, často sebepoškození (nejčastěji mělká řezání na končetinách, rozškrabávání si kůže na těle apod.), demonstrativní pokusy o sebevraždu, které ale mnohdy končí fatálně. Systém na ochranu dětí v tuto chvíli nefungoval, jak fungovat mohl a měl. Rozhodně nebylo správné zvolit řešení, které si zvolil Kevin, stejně tak jako demonstrativní sebepoškození, jenž má většinou vyvolat zájem druhých. Vždy jsou k dispozici řešení, která vedou ke zlepšení situace bez ohrožení toho nejcennějšího – zdraví či života.

Co bude dál s Kevinem?

Kevin se nemusí vrátit k prarodině. Pokud by se stanovisko Kevina změnilo a chtěl se do péče prarodiny časem vrátit, musela by ona sama prokázat sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, že má schopnosti se o Kevina postarat. To znamená, že by s největší pravděpodobností musela navštěvovat některé odborné poradenské zařízení, které by jí s výchovou Kevina bylo schopno pomoci a napomohlo nastavit její výchovné kompetence a dovednosti pečující osoby.

- Kevin může být přímo z nemocnice svěřen do pěstounské rodiny, kde může vyrůstat až do své zletilosti i déle, než se sám postaví na vlastní nohy.
- Může být svěřen do péče některého z dětských domovů, které připravují děti na prahu dospělosti k samostatnému životu a plně respektují práva, potřeby a také přání dětí.
- Kevin může přejít do péče jiné osoby z jeho širšího příbuzenstva, která bude schopna přijmout Kevina takového, jaký je, bude respektovat jeho osobnost, právo na soukromí, právo otevřené budoucnosti a právo na jeho vlastní identitu.
- Kevin bude pravděpodobně vyžadovat pomoc psychologa či jiného psychoterapeuta v důsledku prožitých traumat a pocitu vlastní selhání, protože místo řešení zvolil únik, tj. sebevraždu.

Závěrečný úkol pro žáky:

1. Je sebevražda řešení? Ve skupině diskutujte a argumentujte.

Učitel: Elicitujte důvody.

2. Úkol pro učitele: Shrňte na základě příběhu, jak funguje sociálně-právní ochrana dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině.

Eliška (16 let)

Téma: Bezpečné chování na internetu, právo na soukromí, práva a povinnosti

Cíl: Žáci se na základě příběhu snaží rozpoznat rizikové chování na Facebooku, střet práv a povinností a důsledky falešného obvinění. Naučí se regulovat emoce a činit taková rozhodnutí, která nepoškodí zájmy a pověst jiných lidí. Vytvářejí si odolnost vůči krizovým situacím.

Formulace cíle hodiny pro žáky: Dneska si promítneme příběh šestnáctileté Elišky, která na začátku příběhu měla všechno: skvělého tátu a spoustu svobody. Na konci neměla nic. Kde se mohla stát chyba?

Anotace:

Výchova dětí v období puberty je plná nástrah. Děti testují meze své svobody a občas narazí. Rodiče to staví do situace, na kterou nebývají připraveni, a reagují pak přehnaně demonstrativními zákazy a výchovnými opatřeními. Tím mohou spustit lavinovou reakci „odplaty“ za porušování práv, kterých si je mládež už dobře vědoma. V příběhu Elišky se prolíná tematika ochrany soukromí a bezpečného chování na Facebooku, zároveň tu hraje roli těsné spojení práv a povinností. „Moje práva končí tam, kde začínají práva toho druhého“ – tohle už by mohla Eliška a její táta dávno vědět.

Průběh aktivity:

1. Na začátku aktivity se zaměříme na otázku, jak by měla vypadat výchova dospívajících dětí, co žáci očekávají od rodičů a co rodiče očekávají od nich. V otázkách se zaměříme na pravidla v rodině a jejich domlouvání a dále řešení neshod a konfliktů.

Příklady:

- Napište tři pravidla, která musíte doma bezpodmínečně dodržovat. Existují nějaká nepsaná pravidla, o nichž všichni doma víte a která bez odmlouvání dodržujete? Uveďte tři příklady. Porovnejte příklady s ostatními žáky ve skupině. Najdete shody?
- Jak se pravidla u vás doma domlouvají? Dostáváte je příkazem, nebo si o nich povídáte společně?
- Jaká pravidla dodržujete na internetu, Facebooku a dalších sociálních sítích? Jaké informace byste o sobě nikdy nechtěli sdělit?
- Jak rozumíte větě: Moje práva končí tam, kde začínají práva toho druhého?

2. Uvedeme příběh Elišky a vyzveme žáky, aby napsali otázky, na něž v příběhu nenašli odpověď, resp. jakékoliv otázky, které je při sledování příběhu napadnou.

3. 3. Následuje projekce filmu a společná diskuse.

Nabídka otázek a odpovědí k další diskusi:

Je dobře, aby Eliška trávila tolik času na sociálních sítích?

Určitě není. Počítače a mobilní zařízení jsou dobří sluhové, ale špatní páni. To, jakým způsobem dnešní děti tráví svůj čas na sociálních sítích, bychom mohli označit za závislost. Nebezpečí, které hrozí na sociálních sítích dětem, je velké a děti ho nedokáží domyslet. Potencionální hrozba zneužití hrozí dětem na sociálních sítích kdykoliv.

Na druhé straně patří počítače k dnešní době a staly se součástí běžně tráveného času. I když s tím jako dospělí nemusíme vždycky souhlasit, příliš mnoho s tím nena-děláme, zvláště když jde o dospívající děti. Ještě donedávna jsme kritizovali, že děti trá-ví příliš mnoho času u televize, dnes je to počítač, hry a internet. Zřejmě každá doba přináší nějakou oblíbenou formu her, dřív si děti hrávaly venku, dnes jsou možnosti sofistikovanější.

Má Eliška zveřejňovat svůj život prostřednictvím fotek na síti?

Určitě ne! Veškerý materiál, který Eliška uveřejní na sociální síti, je potencionální hrozbou, protože může být zneužit. Zde bychom měli výchovně zasáhnout rodiče a vysvětlit Elišce, že její činnost na sociálních sítích je pro ni nebezpečná.

Na druhé straně má i mnoho dospělých své profily na Facebooku, z kterého se stal nový nástroj sdílení zážitků. Dřív jsme s sebou nosili fotky a ukazovali známým, kde jsme byli, co jsme zažili a na co jsme pyšní, dnes je ukazujeme prostřednictvím in-ternetu. Dětem je ale třeba doporučit, aby si dvakrát rozmysleli, co na internet napíší a jakou fotku zveřejní. Můžou ohrozit nejen sebe, ale i své kamarády. Někdy nedomyslí, že fotka udělaná v legraci a která není zrovna dvakrát lichotivá, zůstane na internetu napořád – i v době, kdy dítě dávno dosáhne dospělosti a někdo ho může tímto způso-bem zesměšnit nebo i vydírat.

Co si myslíte o Eliščině tátovi? Vychovává Elišku dobře?

Jistě je správné, že otec své dceři důvěřuje. Nemá být však pouze v roli kamaráda, ale otce, který má povinnost dítě na základě rodičovské odpovědnosti vychovávat. Vozit Elišku po zábavách je jistě pro slečnu jejího věku příjemné a je hezké, že má otec s Eliškou přátelský vztah, ale v první řadě je její rodič, který za ni nese odpověd-nost. Možná se jen stylizoval do role jejího kamaráda, protože mu taková role licho-tí, protože může tvrdit, že se na svou dceru může ve všem stoprocentně spolehnout, ale jak se ukáže, při prvním průšvihy je po důvěře. Možná to byla spíš chtěná póza než realita.

Rodiče bývají v dnešní době v ledašchem benevolentní, zvláště pokud jde o dospívají-cí děti. Neměli by ale zapomínat na možná nebezpečí a s dětmi o nich co nejvíce mluvit. Nemysleme tím, aby dospělí dávali dětem „přednášky“ a vynášeli ostré soudy, ale při-rozeně využili příhod a příběhů ze svého okolí k tomu, aby nastartovali diskusi. Dospí-vající děti nemívají chuť diskutovat s rodiči, proto je třeba trávit s dětmi co nejvíce času ve společných aktivitách, které dávají přirozený prostor pro komunikaci. To, že se pubertá-cí tváří, že o rodiče „už nestojí“, patří k oblíbeným stylizacím a není dobré s dětmi kvůli tomu vyvolávat konfliktní situace. Je třeba mít na zřeteli, že i když dítě kritizujeme, nebo se snaží-me v jeho pubertě dohánět to, co jsme dříve zanedbali, musíme vše dělat pro to, abychom neztratili s dítětem pozitivní vztah. Je-li pozitivní vztah, je možné i dítě ovlivňovat. Bez vztahu to v podstatě není možné. Nejvíce ze všeho stojí o uznání a respekt, teprve s ním může přijít důvěra.

Bylo správné, že Patrik vyfotil Elišku v intimní situaci?

Rozhodně ne. Patrik neměl právo vyfotit Elišku v jakékoliv situaci, která se jí nelíbí a pokud s tím nesouhlasí. A už vůbec nemá právo zveřejnit fotky její osoby, navíc když je nezletilá. Děti mají velmi malé povědomí o tom, co je to ochrana soukromí, ať už vlastního, či cizího, a nedomyslí, jaké mohou vzniknout následky.

Jenže Eliška souhlasila, aby ji fotil. Nejspíš si připadala dospělá. To ale netušila, že Patrik si z ní chce vystřelit a ztrapnit ji před spolužáky. Byla to pro ni velká lekce.

Můžeme říct, že rodiče Elišku špatně vychovali?

Určité výchovné selhání bychom zde vysledovat mohli. Otec vůči Elišce vystupuje velmi přátelsky a bere ji jako rovnocenného partnera, což Elišce určitě lichoť. Otec se stylizuje do pozice mladého, moderního a úspěšného otce, možná zažil v dětství úplně jiný výchovný přístup, možná si nerozuměl s rodiči, a proto mu tak záleží na tom, aby byl s Eliškou kamarád. Otázka je, proč do výchovy nezasahuje víc matka, která je pro dceru vždy velmi důležitá mimo jiné z hlediska identifikace s ženskou rolí. V některých partnerských vztazích, kde rodiče soupeří o pozornost a lásku zpravidla svého jediného dítěte, bývá jeden z rodičů cíleně odsouván do pozadí, říká se o něm, že nic nedokázal, že nerozumí legraci, že všechno moc přehání, ničemu nerozumí, a tedy nemá právo o něčem rozhodovat. Dítě je druhým rodičem manipulováno a přebírá vzorec chování dominujícího rodiče. Když dojde v rodině ke krizové situaci, chybí tu významně další člen rodiny, který by zasáhl, podpořil rozhodnutí nebo se pokusil narovnat pošramocené vztahy. Je dobré dítěti dávat najevo respekt vůči jeho osobnosti a jeho názorům, ale to neznamená, že s nimi budeme souhlasit a nebudeme je dále ovlivňovat.

Domýšlela Eliška následky svého rozhodnutí obvinít svého otce ze zneužívání?

Eliška se cítila ublížená. Její reakce byla impulzivní a nepromyšlená. Chtěla se pomstít. Možná ze sebe chtěla udělat chudinku, aby si napravila pověst, že se nechala Patrikem napálit a zesměšnit. Tragicky ale nedomyslela následky. V 16 letech by už mohla vědět, že je rozdíl mezi realitou a virtuální realitou. Možná nečekala, že se informace z Facebooku dostane na veřejnost. V tom případě se chovala velmi naivně a nezodpovědně.

Na druhou stranu vidíme u řady dospělých, že dělají unáhlené závěry a sahají po řešeních, která se jim dříve či později vymstí. Jako příklad můžeme uvést řadu skandálů vrcholných politiků, jejichž příčinou byla nezralost a zbrkllost. Co si máme myslet například o manažerech firmy Volkswagen, která schválila instalaci podvodného softwaru do aut, aby vyhověla evropským standardům na emise?

Proč Eliška otce falešně obvinila? Falešné obvinění je přece trestné.

Eliška chtěla dosáhnout svého a získat zpátky svou svobodu a soukromí. Měla pocit, že bojuje za svá práva. Věděla, že na matku se nemůže obrátit jako na prostředníka, protože tanemá v rodině žádnou váhu. Otec ji zahrnul výčitkami a tresty, takže nevznikl prostor pro komunikaci – pro vysvětlování, hledání řešení a vyrovnání se se situací. Facka konflikt mezi otcem a Eliškou eskalovala a Eliška sáhla po „zbrani“, která otce zasáhne. Falešná obvinění jsou častou strategií žen, které se brání mužům. Podobné obvinění bývá velmi účinné, protože čím víc se muž nařčení brání, tím víc se jeví podezřelý.

Jak z celého případu vyjde Patrik?

Patrik může být obviněn z krivého nařčení, ale to jistě nepomůže vylepšení pozice Elišky v kolektivu. Proto takové případy často odeznívají bez obvinění a trestního stíhání. V okolí oběti taková situace vyvolává pochybnosti a pro samotnou oběť jde o téma, s nímž se nemusí vyrovnat po celý život. Proto je velmi důležité dotožení celého případu včetně Patrikova potrestání.

A jak se k situaci postavila Eliščina matka? Proč více nezasahovala do výchovy své dcery?

Matku Elišky zde vidíme pouze v roli pasivního rodiče, který rezignuje na záchranu rodiny, jen ventiluje nedůvěru a znechucení. Její reakce měla přijít dříve a měla být více rozhodná. Možná matka selhala ve své rodičovské roli úplně. Možná nedomýšlela následky toho, co se může stát, když nedostojí svým rodičovským povinnostem. Špatně nastavené výchovné vzorce jsou „časovanou bombou“. Špatně nastavená komunikace v rovině rodič ↔ dítě a v rovině manžel (partner) ↔ manželka (partnerka) se dříve nebo později projeví právě problematickou situací, kterou nedokážou obě strany efektivně řešit.

Co dál?

Situace, která se vyvinula v rodině Elišky, je velmi náročná pro všechny zúčastněné. S ohledem na obvinění otce ze zneužívání je velmi těžké, aby spolu začali rodiče a Eliška znovu komunikovat. Rodina je situací těžce zasažena a řešení sama nezvládne. V takovém případě je důležité nalézt odborníka, nejlépe rodinného terapeuta, který má dostatek zkušeností. Není dobré, aby tento problém řešilo více odborníků, protože více různých se názorů může naplnit rčení: „Mnoho psů, zajícova smrt.“

Rodina by měla určitě začít spolupracovat s takovými odborníky, kteří jí mohou pomoci nalézt ztracenou důvěru k sobě samým. Rodiče spolu evidentně nedokážou na pozadí zmíněné situace komunikovat a možná už ani sdílet společný rodinný život. Samostatnou pomoc odborníků by potřebovala také Eliška, která si neví rady, jak se vyrovnat se situací, kterou zavinila. Je tu krivé obvinění, hrozí rozpad rodiny, rozpad vztahů s nejbližšími.

Závěrečný úkol pro žáky:

Vžijte se do role Elišky, jejího otce a matky v momentě, kdy se provalí, že Patrik Elišku na Facebooku zesměšnil pomocí intimních fotek a sarkastických poznámek. Rodiče se zlobí, že Eliška nebyla více opatrná a že sebe a rodinu zesměšnila.

Metodické poznámky: Žáci dostanou rozepsané role, každý na zvláštním papíru. Nevědí, jak budou reagovat druzí, svoji roli mohou opustit a improvizovat. Čas na přípravu 5 minut – doporučujeme písemné poznámky. Poté si scénku přehrají.

Otec: Vyčítá jí, co provedla.

Eliška: --- (mlčí a kouká do země)

Otec: Vyčítá, že bude ve firmě pro smích. Je majitelem firmy a zakládá si na tom, čeho dosáhl.

Eliška: --- (mlčí a kouká do země)

Matka: Ptá se Elišky, jestli je vůbec vnímá, a opakuje, co řekl předtím otec.

Eliška --- (krčí rameny a kouká se jinam)

Matka: Ptá se, proč se musela zahodit s takovým darebákem? Připomíná jí, jakou teď bude mít rodina pověst.

Eliška: --- (tváří se, jako by byla myšlenkami jinde)

Otec: Vyčítá Elišce, že je jí to asi jedno. Vyjadřuje zoufalství, čeho se dočkali...

Matka: Opakuje po otci.

Eliška: Říká, že ví, že udělala hloupost.

Otec už ji ale neposlouchá a začíná diktovat tvrdé podmínky: Eliška musí po škole hned domů, žádné večerní zábavy, žádné víkendy u kamarádek apod. Musí vrátit notebook.

Eliška: Ale, přece --- nemá argumenty...

Matka: Přikyvuje.

--- improvizace ---

Shrnutí úkolu:

Otázky učitele: Kam vede autoritativní způsob komunikace?

Elicitace návrhů: Zažene obviněného do kouta, ventilují se emoce, racionální přístup chybí...

Učitel: Dostala Eliška příležitost, aby sdělila své pocity?

Elicitace: Cítí se podvedená a znemožněná apod.

Učitel: Dostala Eliška příležitost vysvětlit důvody svého chování?

Elicitace: Uvěřila, že má o ni Patrik opravdu zájem, chtěla se blýsknout před kamarádkami apod.

Učitel: Dostala Eliška možnost řešení?

Elicitace: Požádá Patrika, aby fotky vymazal. Rodiče navštíví školu a požádají o spolupráci a pomoc. Žádají Patrikovu omluvu na Facebooku.

Závěrečný úkol pro žáky:

Napište v pěti větách, co by měla Eliška udělat, aby se pokusila o nápravu situace.

Elicitace: Měla by se omluvit rodičům a vysvětlit, že se unáhnila a že ji to mrzí (jednala v rozčilení, pod tlakem výsměchu spolužáků a trestů v rodině). Měla by napsat na Facebook, jak to doopravdy bylo a jak ji mrzí, co provedla.

POZNÁMKY:

PRÁVA DĚTÍ NA KŘIŽOVATCE

3 nové kreslené filmy rozšiřují úspěšnou sérii filmů o právech dětí o témata střídaté péče a šikany z pohledu oběti i agresora. 11 filmů, které pomáhaly nakreslit samy děti, vás seznámí s právem na rodinu, na soukromí, na kontakt s biologickou rodinou, právem na vzdělání, právem zapojit se do rozhodování o vlastní budoucnosti.

Příběhy:

JAKUB, 4 roky - právo dítěte na ochranu

EVIČKA, 5 let - práva dětí bez rozdílu

IVETKA, 6 let - právo upřednostnit zájem dítěte

LUCKA, 8 let - právo na společný život s rodinou

PETR, 10 let - právo dítěte na rodinu

PAVEL, 10 let - právo na ochranu proti násilí a ponižování

JIRKA, 11 let - právo na vzdělání

TOMÁŠ, 12 let - právo upřednostnit zájem dítěte

RADIM, 13 let - právo na řádnou výchovu a péči

KEVIN, 16 let - právo na ochranu soukromí, cti a pověsti

ELIŠKA, 16 let - nejsou jen práva, ale i povinnosti

© Autoři: D. Hanuš, R. Jedličková, I. Mičínová, L. Možíš, J. Pilař, A. Plšková, L. Průšová, R. Svobodová

© **DOMUS – Centrum pro rodinu, z.s.**

Černická 617/7, 301 00 Plzeň, www.domus-cpr.cz

V roce 2016 vyrobilo studio **KLUCI**vespolek, www.klucivespolek.cz

Vytvořeno v rámci projektu Hlasy dětí – a co s tím uděláme?

reg. č. MGS/B3/2014

Sledujte na YouTube a na www.hlasydeti.cz

